

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Syntaktická charakteristika uměleckého textu

Zdeňka Svěráka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Karel Konopík

Učitelství pro střední školy, obor Český jazyk - Psychologie

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vaňková

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 29. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. Janě Vaňkové za odborné vedení mé diplomové práce a ochotu, s níž mně při každé konzultaci sdělovala cenné rady a připomínky.

ZADÁNÍ PRÁCE

Obsah

Úvod	2
1. Teoretická východiska.....	4
1.1 Jazykový a literární styl	4
1.1.1 Jazyk autora a jeho styl.....	4
1.1.2 Styl umělecké literatury.....	4
1.1.2.1 Textová výstavba komunikátu uměleckého funkčního stylu.....	5
1.1.2.2 Syntaktická stavba komunikátu uměleckého funkčního stylu	6
1.2 Povídka	7
1.3 Základní životopisná data Zdeňka Svěráka	8
1.4 Prozaická tvorba Zdeňka Svěráka.....	9
1.5 Kritéria analýzy.....	12
2. Metody a cíle práce	23
3. Vlastní analýza	24
3.1 Syntaktická analýza povídek z první etapy autorovy tvorby	24
3.1.1 Povídka Podvodník.....	24
3.1.2 Povídka Za Přemkem Baštyřem	30
3.2 Syntaktická analýza povídek z druhé etapy autorovy tvorby	36
3.2.1 Povídka Fotograf	36
3.2.2 Horká neděle.....	40
3.3 Komparace dvou etap autorovy tvorby.....	46
Závěr.....	51
Resumé	52
Seznam literatury	53

Seznam tabulek.....	55
---------------------	----

Úvod

První povídkové sbírky Zdeňka Svěráka byly koncipovány teprve v nedávné době. Přesto již autorovy texty dokázaly zaujmout čtenáře napříč generacemi. Vzhledem k mé profesní orientaci na studium českého jazyka mě zaujaly, vyjma obsahu a autorova osobitého humoru, především svoji skladbou.

Téma Syntaktická charakteristika uměleckého textu Zdeňka Svěráka jsem si vybral proto, že mám velmi pozitivní vztah k autorovi samotnému a rád se věnuji problematice analýzy uměleckých textů. První povídková sbírka Zdeňka Svěráka byla vydána v roce 2008, ale některé z povídek autor napsal již v 60. letech minulého století. Podnětem k vypracování této práce bylo tedy ověřit domněnku, zda nalzáme v excerpovaných skladebních prostředcích odlišnosti u povídek z rané tvorby ve vztahu k povídkám napsaným v první dekádě 21. století. Dalším, neméně podstatným důvodem k výběru tohoto tématu je skutečnost, že Zdeněk Svěrák svého času vykonával profesi učitele českého jazyka, jíž bych se chtěl také věnovat.

Jedním z cílů předložené práce je pokusit se o charakteristiku syntaktických prostředků ovlivňujících stylovou hodnotu díla. Jsme si vědomi, že komplexní popis by vyžadoval i rovinu morfologickou, lexikální a hláskoslovnou. Dalším cílem je pokusit se odpovědět na otázku, zda došlo v jednotlivých textech napsaných v určitém časovém odstupu k nějakému posunu či jednotlivým vývojovým změnám v individuálním autorově stylu.

Budeme postupovat obvyklou metodou. Provedeme excerpci syntaktických prostředků dle předem určených kritérií. Získané kvantitativní údaje pak zapíšeme do tabulek a na jejich základě provedeme syntaktickou charakteristiku analyzovaných textů. Vycházet budeme z popisů kritérií v odborné literatuře, která podrobně představíme v kapitole Teoretická východiska.

Předmětem analýzy budou čtyři povídky ze sbírky povídek s prostým názvem „Povídky“. Konkrétně dvě povídky z první etapy autorovy tvorby – Za Přemkem Baštýřem, Podvodník. A dvě z tvorby etapy následující – Horká neděle, Fotograf. Texty povídek čítají dohromady 898 větných celků.

Pro práci si stanovujeme následující hypotézy: Svěrákovy povídky jsou určeny širokému spektru čtenářů, a tak očekáváme jejich jednoduchost a srozumitelnost; v souvislosti s tím předpokládáme: převažující výskyt podmětové větné struktury,

slučovacího poměru a vzhledem k dějovosti textu vysokou frekvenci slovesných jednoduchých predikátů. Poslední předpoklad – vyšší kondenzace textu u povídek z období první etapy autorovy tvorby oproti povídkám z etapy druhé – vychází ze čtenářské zkušenosti.

1. Teoretická východiska

1.1 Jazykový a literární styl

Pojmy styl a sloh se jako synonyma užívají v mnoha různých oborech lidské činnosti. S pojmem sloh se můžeme setkat ve výtvarném umění či hudbě nebo často čteme o tzv. životním stylu. V naší práci se však budeme věnovat stylu jazykovému, kterým rozumíme „výběr i uspořádání jazykových prostředků v jazykovém projevu a způsob jeho výstavby.“¹ Setkat se můžeme také s pojmem literární styl, o němž se hovoří v souvislosti s uměleckým literárním dílem. Do literárního stylu zařazujeme, vyjma jazykové složky, také složku tematickou, kompoziční a ideovou.²

1.1.1 Jazyk autora a jeho styl

Jazykem autora rozumíme individuální soustavu výrazových prostředků, jež jsou v textu uplatněny. Patří sem například užití složky jednotlivých útvarů národního jazyka, rozsah slovní zásoby či tendence větné stavby. Autorův styl se pak zabývá funkcí těchto prostředků. Uskutečnění zmíněné funkce dosahuje autor spojováním zvolených jazykových prostředků a jejich modifikací.³

1.1.2 Styl umělecké literatury

Výběr jazykových prostředků je přizpůsobován funkci projevu. Právě výběr těchto prostředků, dále postup užití a v neposlední řadě míra zvýraznění estetické funkce jazyka v daném projevu jsou hlavními kritérii při zařazení jazykových projevů do určitého funkčního stylu. Vyjma funkčního stylu uměleckého, který je předmětem naší práce, vymezujeme dále funkční styl prostěsdělovací, odborný, administrativní a publicistický.⁴

Jako styl umělecké literatury je označován styl, jenž se utváří v komunikátech, ve kterých se spojuje komunikativní a estetická funkce.⁵ Umělecký styl je možné na základě odlišnosti žánrů rozlišit na styl prózy, poezie a dramatu.⁶ V této práci se v rámci charakteristiky uměleckého stylu zaměříme výhradně na prozaické texty, ke kterým řadíme i povídkový žánr, jenž je předmětem naší práce. Nebudeme se podrobněji věnovat ani

¹ HUBÁČEK, Josef. *Učebnice stylistiky*, 1987, s. 13.

² Tamtéž.

³ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*, 2003, s. 256.

⁴ HUBÁČEK, Josef. pozn. 1, s. 54.

⁵ CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny*, 1991, s. 227.

⁶ HUBÁČEK, Josef. pozn. 1, s. 75.

hláskoslovné, tvaroslovné a lexikální rovině textu, jelikož na základě vlastní analýzy provádíme charakteristiku roviny syntaktické.

Funkce uměleckých projevů

Funkce umělecké literatury je tedy esteticky sdělná. Estetická funkce napomáhá tomu, aby v uměleckém projevu byly formulovány výpovědi tak, že podnítl představu a zapůsobí i na citovou stránku vnímatele. Literární teorie se pak věnuje v rámci sdělné funkce vztahu umělecké výpovědi a reality. Autor totiž onu skutečnost zobrazuje ze svého subjektivního pohledu a čtenář si zase dílo svým subjektivním pohledem interpretuje. Z toho vyplývá, že obě funkce – estetická i sdělná – se zcela uplatňují až v situaci, když čtenář dílo interpretuje.⁷

Záměr vytvořit pomocí výrazových prostředků sdělnou a estetickou hodnotu literárního díla nazýváme poetizací sdělení.⁸ Využitím jazykových prostředků ze všech útvarů i poloútvárů národního jazyka se v epice dosahuje aktualizace výrazů. Povídka ze současnosti se tak stává zároveň i zobrazením dnešní jazykové situace.⁹

1.1.2.1 Textová výstavba komunikátu uměleckého funkčního stylu

Kompozice

Z hlediska kompozice bývá umělecké dílo dokonale propracované. To, že autor záměrně zvýrazňuje některé momenty a jiné naopak potlačuje, může vytvářet napětí a přinášet tak čtenáři pocit uspokojení. S tendencí individualizace autorského stylu již na kompoziční úrovni souvisí například jazykové zvýraznění určitých motivů. Jedná se například o obrazné pojmenování či modifikaci větné stavby. Řadíme sem i výběr toho, co není přímo vyjádřeno a je na čtenáři, aby si daný úsek domyslel.¹⁰

Co se týče užití slohových postupů, díla krásné literatury ve většině případů neobsahují jen jeden postup. U epických textů, jež jsou založeny na vyprávěcí linii, se v jednotlivých žánrech tato linie různě modifikuje. U velké epiky nalézáme více než jednu dějovou linii, naproti tomu u menší epiky jde o linii jedinou. Dějová linie může být také

⁷ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*, 2008, s. 299-300.

⁸ Tamtéž, s. 302.

⁹ CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny*, 1991, s. 262.

¹⁰ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*, 2003, s. 262.

časově obměňována. Dynamičnost ve vyprávění je často prokládána statickými úseky, jakými jsou úvahy a popisy.¹¹ Z hlediska slohových útvarů mluvíme o vypravování ve stylu uměleckém. To se od prostého vypravování liší tím, že může být přerušen projev autora jednáním postav.¹²

Horizontální členění

Esteticky sdělná funkce díla určuje horizontální členění textů krásné literatury. Například dříve popisné tituly dnes nahrazují názvy děl s obrazným charakterem. Stejně tak dříve běžně romány obsahovaly prolog a epilog, dnes je to spíše výjimečné.¹³

Nejen z důvodu estetičnosti, ale také proto, aby byla významnější informace osamostatněna, se střídají kapitoly velmi dlouhé s extrémně krátkými. Princip horizontálního členění se uplatňuje i v kompozici textu povídek – zejména v jejich členění na odstavce.¹⁴

Vertikální členění

Z hlediska stylistického je vertikální členění epického textu důležitým problémem. Promítá se totiž nejen do textové roviny díla, ale také do jeho vlastní jazykové výstavby.¹⁵

U vertikálního členění je pro epiku charakteristické rozčlenění informace do pásma vypravěče a pásma postav. Dle Doležela¹⁶ se řeč postav odlišuje od řeči vypravěče tím, že je stylizací reálné řeči. To znamená, že se v ní jako prostředky charakterizace postav a jejich jednání užívají nespisovné prvky všech jazykových rovin a expresivní výrazy. Řeč vypravěče, který je průvodce dějem, je naopak spisovná, bez příznaků expresivity.¹⁷

1.1.2.2 Syntaktická stavba komunikátu uměleckého funkčního stylu

Umělecká díla jsou z hlediska syntaktické stavby značně proměnlivá. Frekvenční údaje poukazují například na častý výskyt větných ekvivalentů či jednoduchých vět ve

¹¹ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*, 2003, s. 262.

¹² MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*, 2010, s. 24.

¹³ ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*, 2003, s. 263.

¹⁴ Tamtéž, s. 263.

¹⁵ Tamtéž, s. 264.

¹⁶ DOLEŽEL, Lubomír. *O stylu moderní české prózy: výstavba textu*.

Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.

¹⁷ ČECHOVÁ, Marie. pozn. 13, s. 264.

srovnání s komunikáty odbornými. Dále pak na vysokou frekvenci vět tvořících souvětí. Veškeré údaje však vycházejí z prozatím nepříliš četného vzorku analyzovaných prací.¹⁸

Spontánní projevy v řeči postav mohou být stylizovány syntaktickou stavbou textu. Jelikož se nejedná o užití „nespisovné“ větné stavby, užíváme přesnějšího termínu „mluvenostní syntax“.¹⁹

V textech krásné literatury může autor užít nejen veškeré typy vět a souvětí, ale v rámci vět může také častěji užívat určitý typ (příp. větné ekvivalenty). Prostředkem poetizace může být i nepoměr mezi členěním informace a členěním větným. V řeči vypravěče se můžeme setkat s osamostatňováním částí výpovědí a rozčleněním informace do samostatných vět. Tento prostředek je však dominantní zejména v řeči postav, jelikož je tím možné stylizovat menší soudržnost spontánních vyjádření. Setkat se však můžeme i s opačnou tendencí, a sice se spojováním relativně samostatných informací do jediného větného celku. Díky tomu je zvýrazněna jejich návaznost. V současné době jsou v literatuře značným prostředkem poetizace také obměny slovosledu. Ke sblížení vypravěče s postavou přispívá v řeči vypravěče užití vět tázacích, zvolacích a přacích. Do syntaktické stavby uměleckého textu řadíme také syntaktické figury. Jedná se například o bezspojecná přičlenění vět, nadbytek spojek, spřažení vazeb, elipsy a vsuvky. Tyto figury se však stávají uměleckými pouze v částech textu, v nichž jsou autorem užity jako prostředky poetizace vyjádření.²⁰

1.2 Povídka

Jelikož se v předkládané práci budeme věnovat analýze textů povídek, představíme si ve stručnosti náležitosti tohoto žánru. Povídka je krátký žánr prozaické epiky. Zaměřuje se jen na jednu událost a na jednu zápletku, o předcházejících událostech se čtenář dozvídá pouze ve stručnosti. „Děj povídky je přímočarý, jednoduchý, bez vedlejších epizod. Vystupuje v ní omezený počet postav. Do děje vstupují postavy už zformované, během děje se výrazněji nemění.“²¹

¹⁸ ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*, 2008, s. 311.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 311-313.

²¹ PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*, 2002, s. 288.

1.3 Základní životopisná data Zdeňka Svěráka

Zdeněk Svěrák se narodil 28. března 1936 v Praze. Jeho otec František byl zaměstnancem rozvodných energetických závodů a matka Růžena byla celý život v domácnosti. Svěrákovo dětství bylo ovlivněno přesunem z Prahy na venkov do Kopidlna na Jičínsku, které bylo rodištěm jeho otce. Zde pobývali až do konce války.²² Tento přesun a následný návrat do Prahy se promítl i do jeho literární tvorby.²³

Až do maturity byl Svěrák přesvědčen, že naplní sny svého otce a stane se elektroinženýrem.²⁴ Během studia na gymnáziu však psal humorné povídky, které měly velký úspěch u spolužáků. Právě psaní povídek bylo autorovým snem nejen na gymnáziu, ale později i na vysoké škole pedagogické. Ke své vysněné budoucnosti směřoval i oborem studia, jež si vybral, a tím byl český jazyk.²⁵

Přání stát se spisovatelem povídek se promítlo i v jeho diplomové práci, v níž srovnával Šrámkovu básnickou a povídkovou tvorbu.²⁶ Na vysoké škole se setkal se svojí budoucí ženou Boženou. Po studiích byli oba umístěni na základní školu do Měcholup na Žatecku. Šlo o jejich vlastní přání: „Když nám dali na konci studia vyplnit, kam chceme, tak jsme napsali kamkoli, jen spolu.“²⁷ Posléze Svěrák přestoupil na gymnázium do Žatce. Dle slov profesorky Jaroslavy Janáčkové, se kterou se Svěrák potkal na vysoké škole, svou profesi vykonával velmi zodpovědně, a tak mu nezbyval čas na to, co ho naplňovalo nejvíce – psaní. Východiskem z nedostatku času bylo ukončení učitelské činnosti a nástup do Československého rozhlasu, kde se stal v roce 1962 redaktorem. „Já bych to povolání ani nepřestal dělat, kdyby bylo možný při něm psát.“... „Já jsem chtěl být učitel a spisovatel. A to nešlo. Já jsem byl učitel opravář.“²⁸

Ani v rozhlase však Svěrák nezapřel svoji předchozí profesi a připravoval ranní pětiminutovky zaměřené na literaturu. Dále měl na starosti například reportáže o České lidové armádě. V rámci pořadu Nealkoholická vinárna U Pavouka, který uváděl Svěrák s kolegou Jiřím Šebánkem, se zrodila postava fiktivního českého všemůla Jára Cimrmana.

²² ČERMÁKOVÁ, Dana. *Fenomén Zdeněk Svěrák*, 2012, s. 10.

²³ Konkrétně v knize *Po strništi bos* (2013).

²⁴ *Tatínek*, r. Jan Svěrák, 2004, 00:18:55.

²⁵ ČERMÁKOVÁ, Dana. pozn. 22, s. 13.

²⁶ Vladimír NOVOTNÝ a Michal PŘIBÁŇ. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 3. 4. 2017].

²⁷ *Tatínek*, r. Jan Svěrák, 2004, 00:25:38.

²⁸ ČERMÁKOVÁ, Dana. pozn. 22, s. 16.

V rozhlasu se Svěrák setkal s hudebním skladatelem Jaroslavem Uhlířem. Pro něj píše zejména písňové texty pro děti. Svěrák se stal také rozhlasovým dramatikem.²⁹

V roce 1967 vzniklo Divadlo Jára Cimrmana zkoumající odkaz Járy Cimrmana. Autorem nápadu založit divadlo byl Jiří Šebánek. Pro toto divadlo napsal Svěrák se svým dlouholetým spolupracovníkem Ladislavem Smoljakem převážnou část her. V divadle Svěrák dodnes působí jako herec a ztvárňuje většinu hlavních postav.³⁰

Dalším polem Svěrákovy působnosti se staly filmové scénáře. Dle jeho scénářů byly natočeny například filmy: Vrchní prchni, Tři veteráni, Lotrando a Zubejda, Vesničko má středisková, Obecná škola, Kolja, Tmavomodrý svět a Vratné lahve. Čtyři posledně uvedené scénáře režíroval jeho syn Jan. Na několika dalších scénářích Svěrák spolupracoval s Ladislavem Smoljakem.³¹

Jako herec se Svěrák poprvé objevil ve filmu v roce 1969, a to ve snímku Skřivánci na niti režiséra Jiřího Menzela.³² Od roku 1991 je ve svobodném povolání.³³

Vedle stálé divadelní aktivity a spolupráce s Jaroslavem Uhlířem se Svěrák v pokročilejším věku začal věnovat především psaní povídek. Jeho literární tvorbě se budeme věnovat v následující kapitole.

1.4 Prozaická tvorba Zdeňka Svěráka

V rámci literární historie je popsána zejména Svěrákova tvorba v oblasti dramatické, zatímco prozaická tvorba doposud popsána nebyla.

Psaní knih se začal Svěrák naplno věnovat až v pokročilejším věku. Z dříve napsaných povídek vybral ke knižnímu vydání pouze dvě a ty budou také předmětem naší práce. Svěrák napsal několik knížek pro děti. Pro zajímavost uvádíme některé z nich: Jaké je to asi v Čudu (2003), Radovanovy radovánky (2008) či Buřtík a Špejlička (2016). Pro dospělé jsou to například prózy, jež byly psány primárně jako scénáře k filmům a v roce 2015, resp. 2016 byly vydány ve dvou knižních souborech. Filmové příběhy (2015) obsahují literární předobrazy k filmům Po strništi bos, Obecná škola, Kolja a Vratné lahve. Filmové komedie I. (2016), jejichž spoluautorem je Ladislav Smoljak, obsahují předobrazy

²⁹ *Tatínek*, r. Jan Svěrák, 2004, 00:34:00.

³⁰ Vladimír NOVOTNÝ a Michal PŘIBÁŇ. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 3. 4. 2017].

³¹ *Tatměž*.

³² ČERMÁKOVÁ, Dana. *Fenomén Zdeněk Svěrák*, 2012, s. 68.

³³ Vladimír NOVOTNÝ a Michal PŘIBÁŇ. pozn. 30. [cit. 3. 4. 2017].

k filmovým komediím Jáchyme, hod' ho do stroje; Marečku, podejte mi pero!; Na samotě u lesa; Vesničko má středisková a Vrchní, prchni!³⁴

Jak bylo v úvodu zmíněno, předložená práce se věnuje syntaktické charakteristice textů vybraných Svěrákových povídek. Podíváme-li se na význam povídek ve Svěrákově literární tvorbě, je zřejmé, že se jedná o žánr dominantní. Řadíme sem jeho dvě povídkové sbírky s prostými názvy *Povídky* (2008) a *Nové povídky* (2011), v roce 2013 pak byla vydána povídková knížka *Po strništi bos*.³⁵ Sám autor považuje i literární předobrazy k filmům za jakési „filmové povídky“.³⁶ Inspiraci k psaní povídek nacházel v běžném životě. Buď to šlo o jeho vlastní životní zkušenosti, prožité příběhy, nebo mu posloužil jako inspirace jen vyslechnutý rozhovor od vedlejšího stolu v restauraci. Jak sám ve své sbírce povídek píše: „Ptám se sám sebe, co to vlastně dělám, když píšu povídku. Jako bych našel pecku a dělal kolem ní třešeň. Nebo švestku. Podle toho, co seberu. Jádro každého příběhu jsem našel na cestě. Byl to třeba zážitek, s nímž se mi někdo svěřil, nebo jen věta zaslechnutá od vedlejšího stolu v restauraci. Moje práce spočívá v tom, že si představuju, co bylo předtím a potom, a hledám v mateřštině slova, která dovedou vrátit dávno snědenému ovoci dužinu a šťávu. Kéž by vám to chutnalo.“³⁷

Tématem jednotlivých povídek ze dvou výše uvedených sbírek jsou tedy příběhy obyčejných lidí, jejich osudů, všedních radostí i starostí. Díky tomu čtenář může při čtení povídky narazit na situace, které jsou mu známé a blízké. S tím je spojeno také užití syntaktických prostředků v přímé řeči, které jsou voleny tak, aby promluvy postav působily autenticky. Hlavní hrdinové jsou většinou naivní, nepříliš úspěšní, zato však ve většině případů slušní lidé. V převážné většině příběhů vidí problém jinde, než skutečně je. Tento popis zcela odpovídá popisu hlavního hrdiny, Vojtěcha Puklici, z mnou rozebírané povídky *Horká neděle*. U další povídky, jejíž syntaktické charakteristice se budu věnovat, *Za Přemkem Baštýřem*, můžeme za nepříliš uvážlivého hrdinu považovat novináře, který sledoval podivné chování Přemka Baštýře.³⁸

³⁴ Vladimír NOVOTNÝ a Michal PŘIBÁŇ. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 3. 4. 2017].

³⁵ *Tatměž*.

³⁶ SVĚRÁK, Zdeněk. *Filmové příběhy*, 2015.

³⁷ SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*, 2008.

³⁸ HEJKALOVÁ Markéta, Recenze: Zdeněk Svěrák – *Povídky* [online]. 22. 11. 2008 [cit. 28. 4. 2017].

V povídkách *Podvodník a Fotograf* je hlavním tématem problematika vztahu muže a ženy.³⁹

Co se týče tématu povídek, můžeme říci, že se povídky napsané v první dekádě 21. století věnují obdobným námětům jako povídky napsané v 60. letech století dvacátého. Dalším konkrétním povídkám ze dvou sbírek povídek se tak již zevrubněji věnovat nebudeme.

Zaměříme se však na povídkovou knihu *Po strništi bos*, která již není souborem několika povídek, nýbrž jedním příběhem a i téma se výše uvedeným povídkám vymyká. Tématem knihy je přesun sedmiletého kluka z Prahy na venkov. Hlavní hrdina tak prožívá s tím spojené strasti. Příběh je totiž situován do období protektorátu Čechy a Morava. V díle můžeme spatřovat prvky autobiografičnosti.⁴⁰

Veškeré povídky spojuje Svěrákův jazyk, který vystihl Ondřej Mrázek ve své recenzi následovně: „Jazyk vybroušený a oprostěný od všech nánosů, který plyne v přirozeném rytmu vyprávění.“⁴¹ Jak již bylo v úvodu předkládané práce zmíněno, Svěrákovy texty ovlivnily celé generace čtenářů. Na základě této informace je zajímavé se zaměřit na specifickou skladbu textů. Námi zvolená kritéria, která budeme v rámci Svěrákových textů sledovat, popisujeme v následující kapitole.

Zdeněk Svěrák byl za svoji literární tvorbu také již několikrát oceněn. První cenu čtenářů Magnesia Litera obdržel za titul *Jaké je to asi v Čudu* v roce 2004, druhou v roce 2012 za sbírku povídek *Nové povídky*. Úspěšný při udělování cen byl také s prózou *Po strništi bos*. Za tu, vyjma Kosmas Ceny čtenářů v soutěži Magnesia Litera, získal ještě cenu Miloslava Švandrlíka za nejlepší humoristickou povídku vydanou v roce 2013.⁴²

³⁹ HEJKALOVÁ Markéta, Recenze: Zdeněk Svěrák – Povídky [online]. 22. 11. 2008 [cit. 28. 4. 2017].

⁴⁰ Vladimír NOVOTNÝ a Michal PŘIBÁŇ. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 3. 4. 2017].

⁴¹ MRÁZEK, Ondřej. *Svěrák chytí, svírá a nepustí*, 2008, s. 62-63.

⁴² ČERMÁKOVÁ, Dana. *Fenomén Zdeněk Svěrák*, 2012, s. 158.

1.5 Kritéria analýzy

V této části práce předkládáme kritéria, jež jsou východiskem pro analýzu textů povídek. Vycházíme z odborné literatury zabývající se problematikou syntaxe. Stěžejními publikacemi pro tuto kapitolu jsou zejména Čestina – řeč a jazyk od Marie Čechové, Skladba spisovné češtiny od Grepla a Karlíka a v neposlední řadě Příruční mluvnice češtiny sepsaná kolektivem autorů⁴³.

Výpovědi, věty jednoduché a souvětí

Prvními kritérii analýzy jsou **věta** a **výpověď**. Větou rozumíme jednotku jazykového systému, abstraktní model a schéma bez komunikativních funkcí. Věta musí obsahovat určitý slovesný tvar.⁴⁴ Jedná-li se o strukturu syntaktických vztahů mezi slovy, které obsahují pouze jednu gramaticky vyjádřenou predikaci, mluvíme o **větě jednoduché**.⁴⁵ **Souvětí** je syntaktická jednotka, která se skládá ze dvou nebo více vět, jež jsou spojeny ve vyšší mluvnický i obsahový celek. V tomto celku jednotlivé věty ztrácejí svoji samostatnost a tvoří vzájemné sémantické a syntaktické vztahy. Předpokládá se také obsahová souvislost. Dle formy připojení rozlišujeme souvětí souřadná (paratactická) a podřadná (hypotactická). Paratactické spojení připojuje věty, které na sobě nejsou formálně závislé a zůstává jim také samostatná komunikativní funkce (*Napřed tu práci dokončete, potom budeme mluvit o penězích.*), hypotactickým spojovacím prostředkem je vyjádřena formální závislost jedné věty na větě jiné. Jinými slovy jedna věta se začleňuje do jiné věty jako její větný člen. Začleněnou větou rozumíme větu vedlejší, syntakticky nezačleněná je věta hlavní. Samostatná komunikativní funkce u jednotlivých vedlejších vět zaniká (*Uvažoval o tom, že si koupí nové hodinky.*). V případě, že je souvětí složeno ze tří a více vět, může se stát, že vedlejší věta současně plní funkci věty řídicí k jiné vedlejší větě (*Když viděl, co se děje, rychle odešel.*). V rámci námi vymezených kritérií se budeme také zabývat počtem vět v souvětí.⁴⁶ Řečovou realizací věty je výpověď. Výpověď chápeme jako základní jednotku komunikátu, která má nějaký věcný obsah a konkrétní komunikativní funkci. Z hlediska gramatického základu rozlišujeme výpovědi větné, souvětěné a nevětěné. Výpovědi větnou rozumíme útvar s jedním verbem finitem (*Musíme*

⁴³ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ

⁴⁴ VAŇKOVÁ, Jana a Jana VEJVODOVÁ. *Soubor úkolů k syntaktické analýze textů I*, 2004, s. 5.

⁴⁵ ČECHOVÁ, Marie. *Čestina - řeč a jazyk*, 2011, s. 283.

⁴⁶ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny*, 1986, s. 345-347.

s tím přestat.). Výpověď souvětí tvoří tzv. věta složená, souvětí podřadné (*Bylo by dobré, abyste s tím přestali.*). Nevětná výpověď má základ v tzv. větném ekvivalentu neboli útvaru bez verba finita (*Přestat!*). Jak jsme uvedli výše, souvětí podřadné je systémovým základem jedné výpovědi souvětí, a to i v případě, že bude obsahovat několik vět. Naproti tomu souvětí souřadné se skládá ze dvou nebo více výpovědí spojených ve vyšší syntaktický celek. Za vícevýpovědní považujeme také syntaktický celek, který obsahuje nepravou větu vedlejší (*Odjeli na břeh krásné řeky, kde se nakonec utábořili.*).⁴⁷ Více výpovědí tvoří také přímá řeč, protože se svou uvozovací větou patří k různým promluvám (*Říkal: „Přijdu za chvíli.“*).⁴⁸

Poměry mezi hlavními větami

Kritérium, jež navazuje na předchozí kritéria, jsou poměry mezi hlavními větami. Nejfrekventovanější poměr nacházíme mezi propozicemi, jejichž obsahy jsou připojeny jako sobě rovné. Jde o poměr **slučovací**. Základní spojkou je *a* (*Bylo předjaří a sluníčko pěkně svítilo.*). Pokud mají věty paralelní stavbu, je časté bezespoječné spojení (*Nikdo mi neporadí, nikdo nepochválí.*). Částice *i* a *ani* mají kromě slučovací funkce také funkci zdůrazňovací (*Však ona mi to panování v domě nepřekazí a ani se neopováží nade mne postavit.*). V rámci slučovacího poměru vymezujeme několik typů. Prvním je simultánnost, u níž se jedná o současnou platnost propozic obou vět, která se vyjadřuje spojovacím prostředkem (*a*) *přítom*. V tomto případě nepíšeme čárku (*Maminka prala a přítom si pozpěvovala.*). Tu však nesmíme opomenout u spojení vět pomocí vztažného příslovce (*Maminka prala, přičemž si pozpěvovala.*). Dalším typem je sukcesivnost. V tomto typu začíná druhá věta platit později než první. Zde nepíšeme čárku. Používají se spojovací prostředky typu (*a*) *potom*, (*a*) *pak*, (*a*) *nato* (*Petr se oženil s Marií a pak // na to se Marii narodil chlapeček.*). Fakt, že první věta předchází druhé, může také značit příslovce typu *nejdřív*, *napřed* apod. (*Doktor nejdřív dělal něco s vatičkou a potom cvakly nůžky.*). Čárku nepíšeme ani u alternace, u níž zaznamenáváme nejasné pořadí platnosti propozic. Volné střídání je vyjadřováno vícečlennými spojovacími výrazy typu *hned* – (*a*) *hned*, *chvíli* – (*a*) *chvíli* apod. (*Hned prší a hned svítí slunce.*). Čárku ovšem píšeme v případě, že mezi ději vyjádřenými propozicemi obou vět zaznamenáváme plynulý přechod, který je vyjádřen spojovacím prostředkem *a nakonec* (*Dlouho jsem o tom přemýšlel, a nakonec*

⁴⁷ VAŇKOVÁ, Jana a Jana VEJVODOVÁ. *Soubor úkolů k syntaktické analýze textů I*, 2004, s. 5.

⁴⁸ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*, 2011, s. 336.

jsem všechno pochopil.). Dvojdílnými a trojdílnými spojovacími výrazy typu *dilem – dílem, jednak – jednak, za první – za druhé – za třetí*, se vyjadřuje výčet paralelních faktů.⁴⁹ Pokud se propoziční obsahy dvou nebo více vět navzájem vylučují, mluvíme o poměru **vylučovacím**. Je vyjadřován zejména dvojitými spojkami *bud' – nebo, buďto – anebo* (*Bud' ten zákaz cesty zruší, anebo ho neposlechneš.*).⁵⁰ V případě, že je nutné z důvodu správného porozumění objasnit druhou větou obsah věty první, jedná se o poměr **vysvětlovací**. Je specifikován spojkami *totiž, však, vždyť*. Frekventované je zde také asyndetické spojení (*Jeho matka byla nemocná, měla angínu.*).⁵¹ **Odporovací** poměr vyjadřuje nesoulad mezi dvěma propozičními obsahy. Opozice je vystižena spojkami *ale, avšak, nýbrž, leč, naopak, a přece, ovšem* apod. Může se jednat o tzv. korekturu očekávání. Očekávání, jež plyne z první věty, upravuje věta druhá (*Celý život sází, ale ještě nevyhrál.*). Dalším typem odporovacího poměru je korektura neplatného. V první větě dochází k popírání faktu a druhou větou je nabízen fakt platný (*Jelen se nestřílí, ale // nýbrž složí.*).⁵² **Stupňovací** poměr nacházíme mezi větami, z nichž druhá věta převyšuje předpokládanou míru očekávání, která je dána první větou. Rozlišujeme dva typy stupňovacího poměru. První je doplňující typ, u něž se k obsahu první věty přidává druhou větou něco závažnějšího (*Nejenže ho nikdo nepřivítal, ale nikdo si ho ani nevšiml.*). Druhým typem je zpřesnění. Zde se namísto ne zcela výstižného obsahu první věty druhou větou uvede adekvátnější charakteristika skutečnosti (*Neuzdravil se, dokonce se mu vedlo ještě hůř.*).⁵³ U **příčinného** poměru je druhou větou vysvětlena příčina pro tvrzení ve větě první. K připojení věty vyjadřující příčinu slouží spojky *vždyť, totiž, neboť* (*Ndrž se jen hesel a slov, ale věcí, neboť pak můžeš věci zlepšovat.*). Posledním poměrem mezi hlavními větami je poměr **důsledkový**. Spojky *proto, a proto, tudíž, (a) tak, tedy, a tedy, pročež, za což* apod. vyjadřují následek, který vyplývá z předchozího tvrzení (*Nepřijel, tudíž se nemohli setkat.*).⁵⁴

⁴⁹ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny*, 1998, s. 359-361.

⁵⁰ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny*, 1986, s. 370.

⁵¹ Tamtéž, s. 372.

⁵² GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. pozn. 49, s. 362-366.

⁵³ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. pozn. 50, s. 368.

⁵⁴ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*, 2008, s. 353.

Klasifikace vedlejších vět

Dalším kritériem analýzy jsou vedlejší věty. Dle užití spojovacích prostředků rozlišujeme vedlejší věty vztažné a spojkové. Vedlejší věty vztažné jsou uvozeny buďto vztažnými zájmeny (*který, jenž, kdo, co, jaký, čím*), či vztažnými příslovci (*kde, kdy, kam*). Vedlejší věty spojkové jsou připojeny podřadicími spojkami (*že, aby, když, zda*). Dále se zaměříme na klasifikaci vedlejších vět. V případě, že je podmět věty řídicí vyjádřen vedlejší větou, jedná se o vedlejší větu **podmětnou**. Ta může buďto rozvíjet obsah výrazu ve větě řídicí (*Je zajímavé, že se k tomu nehlásí.*), nebo vyjadřuje nějakou substanci (*Kdo se chce věnovat vysokoškolskému studiu, musí se vykázat maturitním vysvědčením.*). Vedlejší větou může být sdělen také předmět věty řídicí. V takovém případě se jedná o vedlejší větu **předmětnou**. Pokud je touto větou rozvíjen obsah řídicí věty, jedná se o předmětnou větu obsahovou (*Představoval jsem si, jak ta liška běhá lesem.*). Může však vyjadřovat také vnější objekt děje (*Nehas, co tě nepálí.*). Vedlejší věty předmětné se vyskytují u nepřímých řečí (*Říkal, že přijde za chvíli.*). V uměleckých textech se také objevují u tzv. nevlastní přímé řeči. Jedná se o útvary s přímou řečí, u nichž se graficky neodděluje řeč vypravěče od řeči postav (*Otec mi vždycky říkával, drž se řemesla!*). Funkci přívlastku podstatného jména nebo zpodstatnělého zájmena v řídicí větě plní vedlejší věta **přívlastková**. Rozlišujeme přívlastkovou větu závislou, která je na substantivu, resp. zájmenu z řídicí věty závislá a determinuje jej (*Sedl si na jedinou rozvrzanou židli, která tu v koutě stála.*), a nezávislou, která jej pouze determinuje (*Znal jsem člověka, měl pouze půlku plic.*). Pomocí vedlejší věty **přísudkové** je vyjádřena jmenná část sponově-jmenného přísudku řídicí věty (*Karel byl, jako by ho z vody vytáhli*). Tento druh vedlejší věty je používán zejména v případě, že nechceme přisuzovaný znak vyjádřit přímo (*Nejsem ten, za koho mne máte.*). Vedlejší větou přísudkovou také často vyjadřujeme přisuzování vlastnosti názorným přirovnáním (*Obloha byla, jako by ji vymetl.*), psychický nebo fyzický stav (*Bylo mu, jako by v sobě jaro cítil.*) nebo stav přírodní (*Bylo tak, jako by měla přijít bouřka.*). Pokud není doplněk součástí věty řídicí, lze jej vyjádřit vedlejší větou **doplňkovou**. Velmi frekventovaný je typ vedlejší věty doplňkové, jež se vztahuje k předmětu v řídicí větě. Ten je často postaven za slovesa vnímání (*Viděl ženu, jak sbírá klasy.*). Méně častý je typ vedlejší věty doplňkové, která se vztahuje k podmětu věty řídicí (*Karel se vrátil takový, jakého jsme ho znali dříve.*). Širokou skupinu představují vedlejší věty **příslovečné**, které vyjadřují příslovečné určení věty řídicí. V rámci tohoto typu dochází k dalšímu rozčlenění dle významu či u jednotlivých významových druhů dle

způsobu závislosti. Patří sem věty příslovečné **příčinné**, které nám sdělují příčinu toho, co je uvedeno ve větě nadřazené (*Dovnitř napršelo, protože nechal otevřené okno.*). Dále věty příslovečné **účelové**, jimiž je vyjádřen cíl děje věty nadřazené (*Přivedli hostinského, aby svědčil.*). Řadíme sem také věty příslovečné **podmínkové**, jež vyjadřují podmínku, za které se uskuteční obsah věty řídicí. Podmínka může být reálná (*Jestliže odešli všichni, odejdu i já.*), nebo nereálná (*Kdyby ještě žila tvá nebožka máma, zaplakala by nad tebou.*). Přííslovečné **přípustkové** věty obsahují negativní okolnost pro děj věty nadřazené. Ten je však i přesto uskutečněn (*Udělal to, přestože byl varován.*). Velmi frekventované jsou věty příslovečné **časové**. Označují různé časové body nebo úseky, k nimž se vztahuje obsah hlavní věty. Z významového hlediska rozlišujeme určení, jež odpovídá na různé otázky. Zaměříme se na základní z nich. *Kdy?* (*Když jsem byl v Paříži, nemohl jsem spát.*), *Odkdy?* (*Od chvíle, kdy mu byla vrácena čest, se se samozřejmostí ujal Janiných záležitostí.*), *Dokdy?* (*Budeš mi pomáhat, než si obstarám náhradu.*), *Jak dlouho?* (*Myslila na to celou dobu, co chodila po obchodech.*), apod. Věty časové mohou být připojeny spojkami *když, až, než, jakmile, sotva, kdykoli, dokud*, apod. i vtažnými zájmeny *kdy, co*, apod. Mezi vedlejší věty příslovečné řadíme také vedlejší věty příslovečné **způsobové**. Ty dále dělíme na způsobové vlastní a způsobové srovnávací. Prvně uvedené se vztahují ke slovesu řídicí věty a vyjadřují kvalitativní určení jeho významu. Vymezujeme věty způsobové vlastní vztažné (*Pracoval, jak nejlépe dovedl.*) a spojkové (*Tvářila se, že přemýšlí.*). Vedlejší věty způsobové srovnávací vyjadřují způsob pomocí srovnání ve smyslu podobnosti či shody (*Byl unaven, jako by celý den těžce pracoval.*), dále ve smyslu stejnosti (*Jak si usteleš, tak si lehneš.*) a v neposlední řadě ve smyslu odlišnosti (*Život vojenský je jiný, než jak o něm slyšával.*). Věty příslovečné **měrové** určují míru nebo intenzitu obsahu věty nadřazené. Buďto přímo (*Utíkala domů, co měla dechu.*), nebo srovnáním (*Jak bláznivě ji měl rád, tak bláznivě žárlil.*). Vedlejší větou příslovečnou **zřetelovou** je vyjadřována okolnost, která relativizuje platnost obsahu řídicí věty. Je uvozena ustálenými výrazy *co se týče // pokud se týká // pokud jde o* (*Pokud jde o rychlost, // Rychlostí // Co do rychlosti se jí nemohl nikdo rovnat.*). Pouze spojkové jsou věty, které vyjadřují **průvodní okolnosti**. Obvykle se v nich užívá oznamovací a podmiňovací způsob (*Povstalci se vzdali, aniž by si kladli podmínky.*). Naproti tomu pouze vztažné jsou vedlejší věty příslovečné **místní**. Označují místo, k němuž se vztahuje obsah hlavní věty. Na určení místa se ptáme otázkou *Kde?* (*Kde se*

*pivo vaří, tam se dobře daří.), Kam? (Polož to tam, kam nedosáhnou děti.), Odkud? (Vrátil se odtud, odkud často nebývá návratu.) a Kudy? (Šel tudy, kudy jej nohy nesly.).*⁵⁵

Podmětové a bezpodměté větné struktury, klasifikace přísudků

Jiné kritérium se týká zjištění výskytu podmětu ve větách. „**Podmětové věty** jsou takové věty, jejichž přísudkový výraz vyžaduje syntaktickou pozici podmětu.“⁵⁶ Tato pozice bývá obsazena nějakým jazykovým výrazem (*Ta práce by se měla dokončit; Leží to na stole; Slušelo by ti (to)*). Může však být také, co se týče výrazu, nerealizována (*Čte; Sedím*). Naproti tomu přísudkový výraz **bezpodmětých vět** syntaktickou pozici podmětu nevyžaduje (*Prší; Stýská se mi po dětech*).⁵⁷

Následujícím kritériem je klasifikace **predikátů**. Přísudek tvoří ze strukturního hlediska základ věty. Základní rozdělení predikátů se děje na ose přísudky analytické a syntetické. Základem predikátu je určitý tvar slovesa. Pokud je přísudek vyjádřen pouze určitým slovesným tvarem, jedná se o **přísudek slovesný**. V případě, že je spolu se slovesem vyjádřen i jménem, jde o přísudek **slovesně-jmenný**. Ten řadíme mezi analytické predikáty. Verbální predikát dále dělíme na **jednoduchý slovesný** (syntetický) (*Otec čte noviny*), který může být vyjádřen také složenými slovesnými tvary (*Touto nemocí by byli bývali zajíci téměř vyhubeni*.) a **složený slovesný** (analytický), jenž se skládá z infinitivu významového slovesa a z určitého tvaru modálního nebo fázového slovesa nebo slovesa *dát* a *nechat* (*Otec začíná stárnout*.). Do skupiny analytických přísudků řadíme také přísudek **souslovný**. Ten může být tvořen frazeologickým slovesným pojmenováním (*přijít s křížkem po funuse*), slovesným souslovím (*dát pozor*), nebo tzv. multiverbálním slovesným výrazem (*provést kontrolu*). Přísudek slovesně-jmenný je složen ze sponového slovesa, jež nemá vlastní věcný význam nebo jej má značně obecný, a ze jmenné části, která je významovým jádrem přísudku (*Karel se stal poslancem*).⁵⁸

⁵⁵ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*, 2011, s. 330-341.

⁵⁶ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*, 2008, s. 388.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ ČECHOVÁ, Marie, pozn. 55, s. 308.

Zmnožení syntaktických pozic

Další kritéria se soustředují na zmnožení syntaktických pozic. Prvním je **koordinace**, již chápeme jako spojení výrazů shodné syntaktické platnosti. Pomocí prostředků ve vztahu koordinace je tvořen několikanásobný větný člen. Každá z částí tohoto členu označuje různou skutečnost a až z kontextu situace vyplývá, co mají výrazy společné. Koordinaci nacházíme jak **mezi větnými členy**, tak **mezi vedlejšími větami**. Významový vztah koordinace je vyjadřován buďto neuzítím spojovacích výrazů, nebo pomocí spojovacích výrazů parataktických, resp. hypotaktických.⁵⁹ V případě asyndetického spojení rozlišujeme řazení juxta pozicí a junkcí. O juxta pozicích mluvíme v případě, že významový vztah nelze jednoznačně vyjádřit spojovacím výrazem (*Máte hodně známých, proč za některým z nich nezajdete?*). V případě, že lze do těsného spojení výpovědi spojovací výraz snadno doplnit, jedná se o asyndeton a junkci (*Po ulici uhánění auta, po chodnicích proudí chodci.*). Jednoznačné rozlišení juxta pozice a asyndetické junkce je velmi obtížné, v některých případech nemožné.⁶⁰ Nejrozšířenější formou pro vyjadřování koordinačního vztahu je parataxe. Spojovací výrazy jsou zde souřadící spojky, které mohou být buďto jednoduché (*a, i ale, ani, avšak, či, nebo*), nebo dvojité (*i - i, ani – ani, sice – avšak, nejen - ale*). Okrajově se může vyskytovat také hypotaxe. Zde je hlavním spojovacím prostředkem předložka *s*. Může jí být také příslovce *místo*.⁶¹

Apoziciční vztah je spojením minimálně dvou výrazů, jež mají shodnou větněčlenskou funkci, avšak na rozdíl od koordinačních spojení označují jednu skutečnost. Výrazy ale ve většině případů nejsou absolutními synonymy, nýbrž jeden z nich je zpravidla významově obecnější.⁶² Formálně bývá apozice oddělena čárkami, závorkami nebo pomlčkami. Mezi jednotlivými složkami výrazu je nejfrekventovanější bezspojčné spojení. Klasifikace apozice bývá v odborné literatuře vymezena různě.⁶³ Typ přístavku, ve kterém je první člen významově širší než druhý, nazýváme výčet. Může jít o výčet neuzavřený, u kterého se mezi oběma členy užívají výrazy jako *např., jako např., jako je, mimo jiné, třeba, tak třeba* apod. (*Byla mu podávána jídla v hospodě obvyklá, např. vepřové se zelím, svíčková, uzené s hráškem aj.*) či uzavřený, u něž se mezi členy užívá

⁵⁹ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*, 2011, s. 289.

⁶⁰ HRBÁČEK, Josef. *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*, 1995, s. 55.

⁶¹ DANĚŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Mluvnice češtiny 3*, 1987, s. 394-396.

⁶² GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ.

Průruční mluvnice češtiny, 2008, s. 519-522.

⁶³ VAŇKOVÁ, Jana a Jana VEJVODOVÁ. *Soubor úkolů k syntaktické analýze textů I*, 2004, s. 23.

výraz *a to* (*Byt se skládal ze čtyř pokojů, a to (z) ložnice, (z) jídelny, (z) dětského pokoje a (z) pokoje pro hosty.*). Stejně jako u výčtu, tak i u vytčení je první člen významově širší než člen druhý. Radíme sem výrazové prostředky typu *zvláště, hlavně, zejména, jmenovitě, především, speciálně* apod. (*V mnoha severských zemích, zejména v Norsku, (ve) Švédsku a (ve) Finsku, se zimní sporty těší větší popularitě než sporty letní.*). U dalšího typu – shrnutí – se objevují výrazy typu *slovem, zkrátka, prostě, jednoduše* apod. Na rozdíl od prvních dvou typů je u shrnutí první člen významově užší, druhý je obecnější (*Nabízeli mu vepřové se zelím, svíčkovou, uzené s hráškem, zkrátka jídla v hostincích obvyklá.*) Pokud spojíme výrazy označující tutéž skutečnost, jedná se o ztotožnění. Zde se užívají výrazy jako *nebo, neboli, čili, aneb, respektive, jinak řečeno* apod. (*gramatika čili mluvnice*). V případě, že autor druhým výrazem zpřesňuje výraz první, jedná se o opravu (*Tyto připomínky, lépe řečeno stížnosti, projednáme.*).⁶⁴ Čechová⁶⁵ vymezuje druh zařazující a hodnotící (*Jeho syn, nadaný hoch, to dokázal*), konkretizující (*Vrchol slavnosti, rozdávání dárků, přišel nakonec.*) a vysvětlující (*H je hláska laryngální, tj. v hrtanu tvořená.*). U všech typů apozičních vztahů můžeme užít potenciální obecný výraz *tj.*

Kondenzace textu

Jedním ze základních prostředků zhušťování textu jsou **polovětné konstrukce**. Co se obsahu informací týče, tak se vyrovnají větám, nemají však jejich formu, protože neobsahují verbum finitum. Rozlišujeme polovětné konstrukce **přívlastkové, infinitivní a přechodníkové**. Přívlastkové konstrukce obsahují namísto verba finita přídavné jméno, které je tvořené ze slovesného tvaru (*Na cestičkách, zřetých koly malých traktorů, tu a tam ještě pod nohama vržou zmrázky.*). Infinitivní, resp. přechodníkové konstrukce namísto verba finita obsahují verbum infinitum. U polovětných konstrukcí infinitivních představuje verbum infinitum infinitiv (*Byl jsem naplněn jedinou touhou: být odtud pryč, pryč odtud a z celé té historie; udělat za vším tečku.*), u přechodníkových je verbem infinitem přechodník (*Vrátiv se večer pozdě domů, neměl již sílu na další práci.*).⁶⁶ Dalším prostředkem, který přispívá ke zhušťování textu, jsou tzv. **sekundární prepozice** neboli předložky nepůvodní. V mnoha vztazích je značně přesnější užití těchto předložek oproti

⁶⁴ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ.

Příruční mluvnice češtiny, 2008, s. 519-522.

⁶⁵ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*, 2011, s. 290.

⁶⁶ VAŇKOVÁ, Jana a Jana VEJVODOVÁ. *Soubor úkolů k syntaktické analýze textů I*, 2004, s. 62-63.

předložkám původním. Sekundární prepozice vznikají z různých slovních druhů. Buďto se formují ze substantiv ustrnutím nepřímých pádů předložkových nebo nepředložkových (*k vůli; kvůli; díky*). Nebo mohou vznikat z příslovcí (*mimo, skrz*), ze zájmen (*co do*) či ze sloves (*vyjma, nehledě*). Z hlediska významu kondenzují nepůvodní předložky adverbiální spojení vět a vyjadřují tak prostorové (*blízko, mezi, vedle, kolem*), časové (*během, okamžikem, závěrem, okolo*) důvodové (*kvůli, následkem, díky, vinou*), účelové (*za účelem, v zájmu, ve prospěch, kvůli*) a další spojení.⁶⁷ Kondenzaci textu ovlivňuje také souvětí s **nepravými vedlejšími větami**. Ta mohou být uvozena buďto vztažnými zájmeny, nebo pomocí spojkových výrazů. V rámci nepravých vedlejších vět vztažných vymezujeme dále věty člensky rozvíjející a větně rozvíjející. Nepravá vedlejší věta člensky rozvíjející se formálně vztahuje k podstatnému jménu věty řídící, ale nedeterminuje jej. Pouze vyjadřuje následný děj. Tento typ nepravých vedlejších vět je uvozen relativy *který, jenž, kde, kam* apod. (*Spadl pod vlak, který ho přejel.*). U nepravých vedlejších vět vztažných větně rozvíjejících navazuje nepravá vedlejší věta na celý obsah předcházející věty (*Požádal o odklad zkoušky, což mu nebylo povoleno.*). Souvětí s nepravou větou vedlejší spojkovou dále dělíme na nekonfrontační a konfrontační. U nekonfrontačních užíváme spojku *aby* – a to ve spojeních připomínajících věty účelové, resp. slučovací spojení (*Po pátém svazku práci přerušil, aby v ní už nikdy nepokračoval. Odmlčel se, aby teprve po chvíli pokračoval.*). Nepravé věty vedlejší konfrontační vyjadřují srovnání dvou odlišných skutečností hypotaktickou formou (*Zatímco někteří lidé nepotřebné věci z domu vyhazují, druzí je vždy někam pečlivě uloží.*).⁶⁸

Nemotivované odchylky

Za syntaktické nedostatky se považují nemotivované **odchylky od pravidelné mluvnické stavby věty**. Prvním nedostatkem je anakolut neboli vyšínutí z větné konstrukce. Jedná se o konstrukční vadu, jež může být způsobena autorovou nepozorností nebo neobratností (*Kromě na dlouhodobé smlouvy můžeme spoléhat na osobní kontakty lidí, mající nějaké slovo u zahraničních firem.*). Další nemotivovanou odchylkou je zeugma neboli spřežení dvou různých vazeb v jednu (*Nemůžeme dobře rozumět a chápat vývoj, nevidíme-li jeho širší souvislosti.*). Jsou-li nenáležitě přizpůsobovány tvary sousedních

⁶⁷ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ.

Příruční mluvnice češtiny, 2008, s. 346-348.

⁶⁸ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*, 2011, s. 329.

členů, mluvíme o atrakci (*Vstal před sluncem východem.*). Kontaminací vazeb rozumíme směšování různých konstrukcí blízkého, shodného nebo protikladného významu (*Pomýšlel o rezignaci.*). Zařadit sem můžeme i apoziopcezi neboli nedokončení věty, ta však bývá mnohdy i odchylkou záměrnou, motivovanou (*Běž, nebo tě...*).⁶⁹

Parenteze

Dále se zabýváme výrazy, jež se nezačleňují do žádného ze syntaktických vztahů. Jedná se o **vsuvky** (parenteze) neboli o sdělení z jiné myšlenkové roviny. Od okolního textu se oddělují pomlčkami, čárkami, nebo závorkami. Mohou mít funkci doplňující a vysvětlující (*Mému bratrovi (chodí teprve do 1. třídy) se líbí kresby O. Janečka.*) nebo funkci kontaktní povahy (*Tohle je – promiňte mi to přirovnání – prababička tohoto stroje.*). Dále vyjadřují postoj mluvčího k obsahu (*Stalo se to, podle mého mínění, loni v listopadu.*) či poznámky mluvčího (*Mám to tu – tak říkajíc – z první ruky.*).⁷⁰

Motivované odchylky

Dalšími kritérii jsou motivované odchylky. Pokud je nevyjádřena část věty, jež však je dle modelové struktury částí konstrukce dané věty, a kterou lze doplnit, jedná se o **elipsu** neboli výpustku. Doplnění by mělo být vyvoditelné z kontextu. Rozlišujeme elipsy slovesného predikátu – v rámci tohoto typu může jít o odpovědi na doplňující otázky (*Kdo přišel? – Petr.*), o výzvy (*Lékaře!*), o přací věty (*Hodně štěstí!*). Dále tento typ zaznamenáváme při opakování téhož predikátu (*Pavel cestuje zítra do Prahy vlakem, my do Bratislavy autobusem.*) a v neposlední řadě ve větách se slovesem mluvení (*Přišla a prý chce potvrzení.*). Dalším typem jsou elipsy slovesa *být* ve slovesně-jmenných predikátech. Tento typ elipsy zaznamenáváme zejména v nápisových výpovědích (*Škola*), při představování (*Můj spolužák*) či při hodnocení (*Pěkné!*). Dále to může být elipsa komponentů složených slovesných tvarů. S tímto typem se nejčastěji setkáme v odpovědích (*Četls to? – Četl.*), řadíme sem také vynechání jmenné části slovesně-jmenného predikátoru (*Není ten pán slepý? – Není.*) a opakování téhož predikátu (*Doufal jsem, že budeme zítra malovat, ale nebudeme.*). Častá je také elipsa infinitivu jako součásti složeného přísudku. Zde se jedná – jako u předchozího typu – o vynechání části přísudku

⁶⁹ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*, 2011, s. 299-300.

⁷⁰ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny*, 1986, s. 224-225.

v odpovědích (*Nezačíná pršet? – Nezačíná.*) a při opakování téhož predikátu (*On tam nechce jít a přitom by měl.*). Dalšími typy jsou vynechání přísudkového adjektiva (*Ten koš je (určený) na odpadky.*), vynechání podmětu (*Petr nemohl přijít. () Měl chřipku.*), předmětu (*Co děláš? – Čtu (noviny).*). V případě, že je elidované substantivum, které je ve spojení s adjektivem, přebírá adjektivum větněčlenskou funkci substantiva (*Piji jen plzeňské (pivo).*)⁷¹ **Parcelací výpovědi** rozumíme vyčlenění části výpovědi mimo větu. Obsahově se jedná o jeden celek, autor však v psaných projevech záměrně za účelem zdůraznění část vyčlení (*Petr se usmál na matku unaveným úsměvem. – Petr se usmál. Na matku. Unaveným úsměvem.*)⁷² Výraz stojící mimo vlastní větu, před ní nebo za ní, nazýváme **samostatný větný člen**. Nese vlastnosti podmětu (*To prý je geniální člověk, ten Horváth.*), předmětu (*Peněz, těch (to) mám dost.*) a příslovečného určení (*Je tam opravdu krásně, u nás na Vysočině.*)⁷³ Posledním kritériem je **motivovaná postpozice atributu shodného**. Jedná se o slovoslednou inverzi, pomocí níž lze údaj vyjádřený přívlastkovým přídavným jménem zdůraznit nebo vytknout (*Téměř všichni diskutující zaujali k problému stanovisko zásadní!*)⁷⁴

⁷¹ GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ. *Příruční mluvnice češtiny*, 2008, s. 570-573.

⁷² Tamtéž, s. 697.

⁷³ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*, 2011, s. 296-297.

⁷⁴ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny*, 1986, s. 330.

2. Metody a cíle práce

Předmětem syntaktické analýzy jsou texty čtyř povídek ze sbírky povídek „Povídky“. Konkrétně dvě povídky z první etapy autorovy tvorby – Podvodník (1966), Za Přemkem Baštýřem (1968). A dvě z tvorby etapy následující – Horká neděle (2004), Fotograf (2005). Myslíme si, že téměř čtyřicetiletý časový odstup mezi jednotlivými etapami je dostatečný pro to, abychom zjišťovali, zda dochází k nějakým vývojovým změnám v individuálním autorově stylu.

Povídky zahrnují dohromady 898 větných celků. Při výběru povídek jsme se snažili – z důvodu následného porovnávání – vybrat ke dvěma povídkám, jež byly napsány v první etapě autorovy tvorby, povídky přibližně shodného rozsahu vytvořené ve druhé etapě tvorby. Za Přemkem Baštýřem (6 stran, 110 větných celků) a Horká neděle (7 stran, 194 větných celků). Dále Podvodník (12 stran, 264 větných celků) a Fotograf (13 stran, 330 větných celků). Jelikož nám jde o celkovou syntaktickou charakteristiku povídek jako celků, nebudeme rozsáhlejší povídky krátit a při kvantitativním porovnávání výskytu určitého jevu budeme s odlišnostmi v rozsahu počítat. Hlavním cílem práce totiž není pouze porovnat kvantitativní údaje všech kritérií, ale především zjistit, zda dochází k nějakým výraznějším odlišnostem v celkovém charakteru textu, který se projeví i při ne zcela shodném rozsahu povídek, či zda se v rámci předem určených kritérií některý jev vyskytl pouze u textů dřívějších, respektive novějších.

Východiskem syntaktické analýzy jsou tedy předem zvolená kritéria, jež jsou popsána v kapitole Teoretická východiska a zaznamenána v níže uvedených tabulkách. Na základě excerpce zaznamenáváme k jednotlivým kritériím do tabulek kvantitativní údaje a provádíme syntaktickou charakteristiku povídek. Analyzujeme i jevy, které jsou pro syntaktickou charakteristiku přínosné, avšak vyskytují se zřídka a nejsou tak zaznamenány v tabulkách. Dále se pokoušíme zjistit, jakou mají jednotlivá kritéria funkci v námi zvolených textech. Všechna kritéria dokládáme příklady. U kritérií, která mají veškeré doklady shodného typu, uvádíme jeden příklad, v případě, že se vyskytuje více typů, uvádíme – dle skutečnosti – příkladů více. V rámci analýzy textů povídek jedné etapy autorovy tvorby vždy odkazujeme při analýze druhé povídky k jevům zjištěným v analýze povídky první. Následně se pokoušíme odhalit, zda dochází k nějakému posunu u autorovy tvorby mezi jednotlivými tvůrčími etapami, a v závěru vyvodíme společné rysy všech textů.

3. Vlastní analýza

V této části práce předkládáme analýzu materiálu získaného excerpcí na základě stanovených kritérií. Při popisu a hodnocení jednotlivých jevů se opíráme o popis kritérií z podkapitoly Kritéria analýzy, a tak znovu již zmíněná fakta citovat nebudeme. Pro doplnění kvantitativních údajů u všech kritérií analýzy z jedné etapy autorovy tvorby prokládáme text analýzy druhé povídky tabulkami. V tabulkách⁷⁵, které zaznamenávají frekvenci výskytu motivovaných odchylek, uvádíme také výskyt parentezí. Jsme si však vědomi, že se jedná o výrazy, které se nezačleňují do žádného ze syntaktických vztahů.

3.1 Syntaktická analýza povídek z první etapy autorovy tvorby

V této kapitole se zabýváme texty povídek z první etapy autorovy tvorby, konkrétně povídkami Podvodník a Za Přemkem Baštýřem. V rámci analýzy obou textů povídek dokládáme výskyt jednotlivých kritérií příklady, jež jsou čerpány přímo z konkrétních povídek ze sbírky Povídky⁷⁶.

3.1.1 Povídka Podvodník

V povídkové jednotce Podvodník zaznamenáváme 264 větných celků. Zaměříme-li se na výskyt výpovědí a konkrétně na poměr mezi výpověďmi větnými a souvětnými, zjistíme, že je velmi vyrovnaný (158:156). Naproti tomu rozdíl v poměru výskytu jednoduchých vět a souvětí je značný (91:166). V rámci souvětí převažují souvětí podřadná (např.: „*Svědomy mi říkalo, že by se mnou byl Bača Karel za jedno.*“) nad souřadnými (např.: „*Kráčím ulicí k nádraží a vidím, jak z mokré hlíny parku vyráží bledě zelená travička.*“). Převládají souvětí o dvou větách, ale ve vysoké frekvenci zaznamenáváme také souvětí o třech (např.: „*Již zmíněný Bača Karel mi svěřil, že v machinacích s pneumatikami měl účast i garážmistr Davídek, že však jakémukoli šetření unikl.*“) a o více než třech větách. V textu nacházíme například souvětí čítající deset vět, to ubírá textu na jednoduchosti a dynamičnosti. („*Z mé řeči vysoudil, že jsem o jeho nekalosti podrobně informován, a když jsem mu poradil, aby při vyšetřování, k němuž má dojít, přiznal běloboké pneumatiky, ale zamlčel benzín, sám navrhl, že by se to mělo u soudu – a teď prosím nevím, budu-li citovat přesně – podmáznout nebo zaplácnout, jedno z toho.*“).

⁷⁵ Tabulka č. 7, Tabulka č. 14

⁷⁶ Povídka Podvodník (str. 82-93), Povídka Za Přemkem Baštýřem (str. 14-19).

Mezi hlavními větami nejčastěji nalézáme spojení sobě rovných propozičních obsahů. V takovém případě se jedná o poměr slučovací (např.: „*Nalezl jsem ho na zaolejovaném dvoře u sudu s naftou a zvolil jsem tentokráte spiklenecký tón.*“). Ten je charakteristický pro vyprávěcí styl, a tudíž i pro všechny analyzované povídky. Pro analyzovaný text je příznačný také častý výskyt poměru odporovacího. Ten je připojen třemi různými konjunkcemi. Ve 12 případech se jedná o spojku *ale* (např.: „*Vím, vím, pro vás, pane předsedo, to není podstatné, ale pro mne ano.*“), ve čtyřech případech zaznamenáváme spojku *avšak* (např.: „*Je pozoruhodné, že při všech svých procesech jsem tázán, zda jsem se vyučil zahradníkem, avšak nikoho nezajímá má ochotnická činnost v divadelním souboru „Vzlet“.*“) a v jednom případě autor užil spojku *leč*, ta je však užita mezi větnými členy („*Nepočítaje spoustu kosů, vidím i blondýnu z prodejny polotovarů, která se cestou na poštu pro drobné mince zastavila v parku, kouskem zadečku usedla na roh lavičky a povyhrnula si plášť, aby jí slunce prohrálo studená, leč velmi estetická kolena.*“). Spojka *leč* má příznak knižnosti, v daném kontextu je však její užití velmi funkční, protože koresponduje s polovětnou konstrukcí přechodníkovou, jež je v tomto větném celku také užita. Sedmkrát zaznamenáváme poměr příčinný, ve všech případech je užita spojka *neboť* (např.: „*Toto zmrtvýchvstání je pro mne spojeno s měsícem březnem, neboť vzácnou shodou okolností bývám vždy propuštěn s přicházejícím jarem.*“). Pouze jednou nacházíme poměr důsledkový („*Vidím na panu žalobci, že již zívá, a proto přistupuji k případu Schubert.*“). Ostatní poměry v analyzovaném textu nenalézáme.

Vedlejší věty jsou častěji připojeny pomocí spojkových výrazů. Tento fakt je dán tím, že v rámci vedlejších vět značně převažují vedlejší věty předmětné připojené spojkou *že* (např.: „*Předpokládal jsem, že nebude pro soud obtížné tyto mé údaje si ověřit, přesto jsem však volil cestu mystifikace.*“). Zmíněný typ vedlejších vět dále zaznamenáváme se spojkou *jak* (např.: „*Kráčím ulicí k nádraží a vidím, jak z mokré hlíny parku vyrazí bledě zelená travička.*“) a *aby* („*Jmenovaný mi dal adresu paní Milady Rousínové – ano, jedná se o choť známého neurologa MUDr. Rousína – a požádal mě, abych od ní vyzvedl jisté věci.*“). Ve všech případech se jedná o vedlejší větné struktury zapojené obsahové. Všechny vedlejší věty přívlastkové jsou uvozeny vztažným zájmenem *který* (např.: „*Pane předsedo, vyjít před bránu věznice v saku, které je dvouřadové, a v kalhotách, které svou plandanou šíří nepochybně vyšly z módy, je okamžik hrající v mém životě úlohu povýtce základní.*“). V textu nacházíme v jednom případě vedlejší větu doplňkovou. V rámci všech analyzovaných povídek zaznamenáváme shodný typ. Jedná se o typ vedlejší věty

doplňkové vztahující se k předmětu v řídicí větě. Ten je umístěn za slovesem vnímání („*Už jsem měl nahozené motory, už jsem cítil jejich sílu, jak otrásaly celým trupem, ale ještě jsem nevěděl, který z tolika možných kurzů zvolím pro první let.*“). Ve vysoké frekvenci zaznamenáváme vedlejší věty podmětne. Nacházíme je s dvěma různými spojkami (*aby, že*) (např.: „*Kromě toho bylo přáním Bači Karla, abych z peněz podporoval jeho nezletilého synovce, na němž z nepochopitelných důvodů velmi lpěl.*“; „*A tu mi přichází na mysl, že nejen já, ale také tráva a ptáci a slečna z polotovarů, kde je za pultem chladno od kachlíků, že my všichni opouštíme nápravné zařízení a hodláme spolu prožít slunné a svobodné období.*“). Charakteristická je pro analyzovaný text rozmanitost ve výskytu druhů vedlejších vět příslovečných. Nejčastěji, v devíti případech, zaznamenáváme vedlejší větu příslovečnou účelovou. U všech příkladů je užita spojka *aby* a její modifikace (např.: „*S tím bylo spojeno i podplácení vedoucího půjčovny, abych měl k dispozici stále stejný vůz.*“). Ve stejné frekvenci nalézáme vedlejší větu příslovečnou časovou. Autor zde často užívá polyfunkční spojku *když*, která vzhledem ke svému charakteru běžně mluveného jazyka přispívá k autentičnosti postav (např.: „*Promiňte, pane předsedo, ale jsem toho názoru, že můj otec Václav, který mě na plzeňském náměstí učil přesazovat kedlubničky z pařenišť do záhonů, nenesl ani zlomek viny na tom, že tu dnes před vámi stojím, a stejně tak mé děti, které mně jako otce naposledy obdivovaly, když jsem jim jednoho zářijového dne na Václavské pouti v Praze-Vršovicích vystřelil opičku na gumičce a papírovou růži modré barvy.*“). Vyskytují se také vedlejší věty příslovečné časové se spojovacím prostředkem *zatímco*. Zde je obtížné odlišit, zda se jedná skutečně o vedlejší větu časovou („*Zatímco si děvčátko prohlíželo obrázkové knížky, my jsme brzy našli společnou řeč.*“), nebo o konfrontační nepravou větu vedlejší („*Zatímco svých zahradnických zkušeností jsem v žádné z důležitějších akcí nepoužil, pravý opak platí o mé zkušenosti divadelní.*“). Vedlejší věta příslovečná místní je ve všech šesti případech připojena spojovacím výrazem *kde* (např.: „*Aby do sebe zapadaly jako dva díly těžé věci – tam, kde má jeden díl výstupek, je u druhého vybrání.*“). S ohledem na ostatní analyzované povídky je pro tento text typický četný výskyt vedlejší věty příslovečné průvodních okolností (např.: „*Aniž mi dopříváte času, abych se pokusil zdůvodnit své jednání ve věci podvedené Rousínové, již se tážete na Vendulu Sládkovou.*“). Zřídka zaznamenáváme vedlejší věty příslovečné podmínkové (např.: „*Považoval bych se za padoucha, kdybych ve svaté chvíli spríznění dvou bytostí dokázal doufající milence odpovědět: Ne, nikdy si tě nevezmu.*“), příslovečné příčinné (např.: „*Už proto, že má*

zkušenost mě sama vede, takže nyní kupříkladu vím, že budu požádán, abych dopodrobna vylíčil svou činnost od okamžiku propuštění z výkonu trestu až do chvíle zatčení, není-liž pravda?“), příslovečné způsobové (např.: *„Nejsem si jist, zda některý z pánů přisedících zná ten ojedinelý okamžik, kdy nám slunce poskytne neočekávanou podívanou, když prosvítí sukni neznámé ženy, že spatříte magickou siluetu jejích nohou vysoko vzhůru.“*) a příslovečné měrové (např.: *„Když jsem ho ubezpečil, že Zlomvaz má jeho záležitost pevně v klepetech, rozradostnil se tak, že mi hned u paty památníku předal tisíc pět set korun.“*). V tomto příkladu vedlejší věty příslovečné měrové, stejně jako u všech ostatních příkladů vedlejších vět tohoto typu v rámci analyzovaných povídek, se jedná o význam míry vyjádřené účinkem. Jako specifický typ vymezujeme nepravé věty vedlejší, které tvoří samostatnou výpověď. Podrobněji se jimi budeme u popisu všech analyzovaných povídek zabývat níže, a sice v rámci kritérií kondenzace textu.

V analyzovaném textu nacházíme pouze ve dvou případech bezpodmětou větnou strukturu (*„Nešlo jen o převleky v pravém slova smyslu, jež jsem uskutečňoval na záchodech Hlavního nádraží.“*; *„Šlo – namátkou vzato – o volbu odlišného slovníku.“*). Činitel děje je tak v analyzované povídce jasně pojmenován. Z hlediska výskytu přísudků je dominantní přísudek slovesný jednoduchý (např.: *„A tu jsem se s nimi poměřil.“*). Ve 29 případech zaznamenáváme přísudek slovesný složený (např.: *„Dalo by se říci, že valná část výtěžku z pneumatik plynula do štíhloprstých rukou této drobné třicátnice s rezavým přelivem a bojácnýma očkama.“*), 45krát byl užit přísudek slovesně-jmenný. Jmenná část přísudku je ve 25 případech tvořena adjektivem (např.: *„Vždyť která z žen je dokonalá?“*), ve 20 případech substantivem (např.: *„Nebude doufám posuzováno jako zdržování u soudu, když podotknu, že ono posezení v nádražní restauraci při šálku kávy s rumem bylo pro mne nezapomenutelným zážitkem.“*). Registrujeme také přísudek souslovný. Je tvořen frazeologickým slovesným pojmenováním a přispívá k ozvláštňení textu (*„Proto jsem ho uklidnil, že se všechno dá zlikvidovat suchou cestou, neboť případ má pod palcem JUDr. Hájek – ano, je to smyšlená postava – který to ovšem, to dá rozum, zadarmo neudělá.“*).

V rámci koordinace mezi větnými členy zaznamenáváme častěji paratactická připojení, čteně se jedná o připojení více než dvou členů. V případě, že jsou připojeny spojkami, jde o tzv. polysyndeton⁷⁷ (např.: *„A tu mi přichází na mysl, že nejen já, ale také tráva a ptáci a slečna z polotovarů, kde je za pultem chladno od kachlíků, že my všichni*

⁷⁷ DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Mluvnice češtiny* 3, 1987, s. 395.

opouštíte nápravné zařízení a hodláme spolu prožít slunné a svobodné období.“), nacházíme také příklad, v němž se kombinuje asyndetické připojení s připojením pomocí spojky a („Majka dostala červené polobotky, červený jarní kabátek a roztomilou čepičku stejné barvy.“). V jednom případě nalézáme připojení hypotaktické („Nebude doufám posuzováno jako zdržování soudu, když podotknu, že ono posezení v nádražní restauraci při šálku kávy s rumem bylo pro mne nezapomenutelným zážitkem.“). Koordinace mezi vedlejšími větami se vyskytuje zřídka (např.: „Řekl jsem, že Zlomvaze velmi dobře znám a že mu cokoli předám.“). Oba typy koordinačních skupin nejsou v textu příliš frekventovány, jedná se však často o zmnožení složitějších syntaktických skupin, a text tak působí místy méně srozumitelně. Analyzovaný text je bohatý na apozice, avšak chudý na jejich různost. Ve všech devíti případech je zaznamenán přístavkový typ ztotožnění (např.: „Nápravník Hubert, vedoucí antikvariátu, byl pro mne zdrojem nevelkého, zato však pravidelného příjmu.“).

Typické jsou pro rozebíraný text také velmi frekventované polovětné konstrukce. Zaznamenáváme polovětné konstrukce přechodníkové, jež jsou ve všech případech tvořeny přechodníkem přítomným („To se stalo i mně v případě Venduly Sládkové, svobodné matky, kdy jmenovaná, stojíc rozkročena, kárala svou čtyřletou dceru Majku, aby příliš neběhala kvůli průduškám.“; „Nepočítaje spoustu kosů, vidím i blondýnu z prodejny polotovarů, která se cestou na poštu pro drobné mince zastavila v parku, kouskem zadečku usedla na roh lavičky a povyhrnula si plášť, aby jí slunce prohřálo studená, leč velmi estetická kolena.“). V rámci polovětných konstrukcí přívlastkových zaznamenáváme vyrovnaný výskyt konstrukcí s přívlastkem těsným (např.: „Člověk opouštějící nápravné zařízení ve věku čtyřiceti pěti let, pane předsedo, nemá již patřičnou jistotu, zda mu léta odnětí svobody neodňala i díl osobní přitažlivosti.“) a volným (např.: „Můj někdejší spoluvězeň, mimochodem velmi vzdělaný a dobrý muž dr. Materna Bohumil, hrající v kroměřížské věci jednu z hlavních rolí, mi sdělil, že prodával knihy mírně poškozené požárem do antikvariátu, v jehož suterénní kanceláři seděl zmíněný Nápravník v pláštiku olivové barvy.“). Třikrát nacházíme v rozebíraném textu polovětnou konstrukci infinitivní (např.: „Pane předsedo, vyjít před bránu věznice v saku, které je dvouřadové, a v kalhotách, které svou plandavou šíří nepochybně vyšly z módy, je okamžik v mém životě úlohu povýtce základní.“). Nevlastní předložky mají v analyzovaném textu ve všech případech funkci důvodového spojení (např.: „To se stalo i mně v případě Venduly Sládkové, svobodné matky, kdy jmenovaná, stojíc rozkročena, kárala svou čtyřletou dceru

Majku, aby příliš neběhala kvůli průduškám.“). Z hlediska nepravých vět vedlejších nacházíme ty, které rozvíjí buďto nějaký větný člen („*Proto jsem ho uklidnil, že se všechno dá zlikvidovat suchou cestou, neboť případ má pod palcem JUDr. Hájek – ano, je to smyšlená postava – který to ovšem, to dá rozum, zadarmo neudělá.*“), nebo celou větu („*Naproti tomu v domácnosti Evy Vaníčkové jsem musel nejen tu a tam volit hornické slovo ze spodních vrstev jazykových slojí, ale působit i dojmem upracovanosti po šichtě, což nebylo tak snadné, jak se zdá.*“). V textu se objevuje také již zmíněná nepravá vedlejší věta konfrontační, ta vyjadřuje srovnání dvou odlišných skutečností hypotaktickou formou („*Zatímco svých zahradnických zkušeností jsem v žádné z důležitějších akcí nepoužil, pravý opak platí o mé zkušenosti divadelní.*“). Analyzovaný text je tak poměrně značně kondenzován.

Nemotivované odchytky nenacházíme v žádném z rozebíraných textů.

Velmi frekventované jsou parenteze. Zaznamenáváme vsuvky s funkcí doplnit a vysvětlit informaci. Uvádíme příklad, u něž autor sdělení z jiné promluvkové roviny oddělil pomocí závorek („*Tak tedy (bože, kolik už soudů vyslechlo tento soubor zbytečných údajů, jimž všichni přičítají důležitost, ačkoli klíč ode mne nevisí ani na jednom z oněch rezavých dat):* *Narozen 1921, otec zahradník, matka v domácnosti, tři sourozenci, všichni slušní lidé, trestáni nebyli.*“). Četné jsou vsuvky vyjadřující postoj mluvčího k obsahu. Buďto jsou odděleny pomlčkami (např.: „*Já – a je to můj osobní názor, který se vám nemusí zdát rozumný – vsázím u žen vždy na to, co je vydařené.*“), nebo čárkami (např.: „*Nápravník, podle mého soudu přičinlivý člověk, jakých je dnes málo, kupoval od Materny knihy za vysoké ceny a dostával za tuto úsluhu dvacet procent.*“). Vyskytují se zde také vsuvky s kontaktnou povahou (např.: „*Z mé řeči vysoudil, že jsem o jeho nekalosti podrobně informován, a když jsem mu poradil, aby při vyšetřování, k němuž má dojít, přiznal běloboké pneumatiky, ale zamlčel benzín, sám navrhl, že by se to mělo u soudu – a teď prosím nevím, budu-li citovat přesně – podmáznout nebo zaplácnout, jedno z toho.*“). Četnost výskytu a různost typů parentezí dokládá příklad, v rámci něž zaznamenáváme dvě vsuvky různého typu, konkrétně se jedná o doplnění informace a poznámky mluvčího („*Proto jsem ho uklidnil, že se všechno dá zlikvidovat suchou cestou, neboť případ má pod palcem JUDr. Hájek – ano, je to smyšlená postava – který to ovšem, to dá rozum, zadarmo neudělá.*“).

Z motivovaných odchylek se nachází v textu zejména elipsa. Ve třech případech zaznamenáváme elipsu celého predikátu (např.: „*V tomto opravuji předchozí výpověď*

v tom smyslu, že garážmistr se nejmenuje Otto Davídek, ale (jmenuje se) Josef Rolný.“). Příklad elipsy nacházíme v textu také v dialozích („Roztomile se zeptala: (Jste) Doktor medicíny, nebo filozofie? (Jsem doktor) Práv, řekl jsem.“) a jednou autor užil elipsu celé věty („Proto jsem ho uklidnil, (a řekl jsem mu) že se všechno dá zlikvidovat suchou cestou, neboť případ má pod palce JUDr. Hájek – ano, je to smyšlená postava – který to ovšem, to dá rozum, zadarmo neudělá.“). Čtyřikrát zaznamenáváme také apoziiopezi, ve všech případech se jedná o apoziiopezi motivovanou (např.: „Znáte ta pochmurná rána na vězeňských pryčnách...“).

3.1.2 Povídka Za Přemkem Baštýřem

V rámci 110 větných celků zaznamenáváme 72 výpovědí větných (např.: „Zemřel Přemek Baštýř.“), 60 výpovědí souvětných (např.: „Sám jsem zesnulému před třemi lety slíbil, že o něm pomlčím, dokud bude naživu.“) a tři výpovědi nevětné (např.: „Nic víc.“). Stejně jako u textu předchozí povídky převažují souvětí nad větami jednoduchými, a sice v nepříliš odlišném poměru (72:35). První výrazný rozdíl oproti předchozí analyzované povídce shledáváme u frekventovanějšího výskytu souvětí souřadných (např.: „U fontány se zastavil a zašlápl cigaretu.“). Oproti povídkové jednotce Podvodník nejsou tak dominantní souvětí o dvou větách (např.: „A jako úředník v malostranském čalounickém družstvu mám věru co dělat, abych udržel svých pět dětí na jisté úrovni.“), shledáváme téměř shodnou frekvenci výskytu souvětí složených ze tří vět (např.: „Před vchodem do baru Sklípek jsem si byl vědom toho, že vejdu-li za ním dovnitř, riskuji prozrazení.“). V textu nacházíme také celou řadu souvětí o více než třech větách. Stejně jako u rozebírané povídky Podvodník zaznamenáváme souvětí, jež čítá deset vět („Po návratu z kanceláře uklízím, peru, vařím, dohlížím na úhlednost domácích úkolů, vysvětluji algebru, zkouším anglická, ruská a německá slovíčka, stříhám nehty, myji nádobí, vypravuji pohádky a zašívám.“).

Tabulka č. 1 : Výpovědi, věty jednoduché a souvětí I

Kritéria analýzy	Podvodník (1966)	Za Přemkem Baštýřem (1968)
Počet větných celků	264	110
Počet výpovědí	321	135
Počet výpovědí větných	158	72
Počet výpovědí souvětých	156	60
Počet výpovědí nevětných	7	3
Počet jednoduchých vět	91	35
Počet souvětí	166	72
Souvětí souřadné	70	43
Souvětí podřadné	96	29
Souvětí o 2 větách	70	29
Souvětí o 3 větách	53	28
Více než 3 věty	43	15

Mezi hlavními větami zaznamenáváme pouze čtyři typy významových poměrů. Převažuje výskyt poměru slučovacího (např.: „*Baštýř se celkem volně ubíral směrem k Vinohradské vodárně, na nároží zabočil vlevo a loudavým krokem zamířil do parku.*“.) a odporovacího. U odporovacího poměru zaznamenáváme shodné typy připojení s povídkovou jednotkou Podvodník (např.: „*Venku byla téměř tma, ale slábnoucí mokrá stopa mě vedla bezpečně.*“; „*Velmi mě to popudilo, avšak lázeňská, jak jsem si všiml, na mne neustále významně mrkala.*“). Vzhledem k tomu, že se jedná o méně rozsáhlou povídku, nacházíme vyšší frekvenci výskytu poměru příčinného (např.: „*Ti, kteří se chystali zaplatit a odejít, objednali si ještě další pití, neboť se jim nechtělo do deště.*“.) a důsledkového (např.: „*Neměl jsem tehdy vlastní byt, a tak jsem si alespoň jednou v týdnu dopřával této koupele, která stála pouhou korunou.*“).

Tabulka č. 2: Poměry mezi hlavními větami I

Kritéria analýzy	Podvodník (1966)	Za Přemkem Baštýřem (1968)
Poměr slučovací	52	33
Poměr vylučovací	0	0
Poměr vysvětlovací	0	0
Poměr odporovací	16	9
Poměr stupňovací	0	0
Poměr příčinný	7	7
Poměr důsledkový	1	6

Pro analyzovaný text je charakteristická oproti ostatním rozebíraným povídkám poměrně malá rozmanitost ve výskytu různých druhů vedlejších vět. Nejvíce je zastoupena vedlejší věta předmětná, jež je připojena třemi různými spojovacími výrazy (např.: „*Sám jsem zesnulému slíbil, že o něm pomlčím, dokud bude naživu.*“; „*Ted, když vím, kdo to Přemek Baštýř byl, uvědomuji si, jak trapně jsem si počínal a jak to bylo pro něho průhledné.*“), velkou měrou je zastoupena také vedlejší věta přívlastková. Jedná se – stejně jako ve všech ostatních příkladech tohoto typu v rámci všech povídek – o přívlastkovou větu závislou. Zajímavé je, že tento typ vedlejší věty nalézáme pouze se spojovacím prostředkem *že* (např.: „*Při pomyslení, že prolévám hrdlem punčocháče pro Jarouška nebo brusle pro Květu, hořkne mi sebelepší nápoj na rtech.*“). Dále zaznamenáváme vedlejší větu podmětnou. Zde autor užil dva spojovací prostředky ve vyrovnané frekvenci (např.: „*Zdálo se mi, že ji má připomínka zmátla.*“; „*Podmínkou je, aby nepršelo.*“). Jednou nacházíme v rozebíraném textu vedlejší větu doplňkovou („*Neboť spatříte-li dnes člověka, jak vchází do lokálu promoklý, bude to pouze důkaz, že venku prší.*“). Odlišnosti od povídkové jednotky Podvodník zaznamenáváme v rámci vedlejších vět příslovečných. Vůbec nenacházíme vedlejší větu příslovečnou přípustkovou, příslovečnou průvodních okolností a příslovečnou místní. V rámci ostatních druhů vedlejších vět příslovečných nezaznamenáváme vzhledem k rozdílnému rozsahu povídek výraznější odlišnosti. V sedmi případech se objevuje vedlejší věta příslovečná časová, z toho v šesti případech je připojena spojkou *když* (např.: „*Když nesla do zadní místnosti víno, zvedl se a odešel.*“), jedenkrát zaznamenáváme spojku *než* („*Jako veverka vyběhnu z kola na svůj jakamarus, a než se kolo zastaví, jsem opět zpátky.*“). Třikrát nacházíme vedlejší větu příslovečnou

příčinnou (např.: „*Byl to zjevně stálý zákazník, neboť s lázeňskou ani nepromluvil a ta se na mne hned obrátila s prosbou, zda bych pána nepustil napřed, že bude hned hotov.*“), po dvou příkladech zaznamenáváme vedlejší větu příslovečnou účelovou (např.: „*Šel tak rychle, že jsem se musel dát do běhu, abych ho neztratil z očí.*“) a příslovečnou podmínkovou (např.: „*Kdybyste byl od policie, neměl bych důvodu něco před vámi tajit, protože jsem nikdy nic nezákonného nedělal a vše, co podnikám, si čestně zodpovím jak před zákonem, tak před svým svědomím.*“). Jedenkrát autor užil vedlejší větu příslovečnou způsobovou („*Avšak sotva jsem se vysoukal na vysokou stolicí a posadil se tak, abych byl zády k hostům, zmáčený Baštýř se vrátil a usedl přímo vedle mne.*“) a příslovečnou měrovou („*Šel tak rychle, že jsem se musel dát do běhu, abych ho neztratil z očí.*“).

Tabulka č. 3: Druhy vedlejších vět I

Kritéria analýzy	Podvodník (1966)	Za Přemkem Baštýřem (1968)
Vedlejší věty vztahné	46	8
Vedlejší věty spojkové	132	55
v. v. podmětová	18	4
v. v. předmětová	73	27
v. v. přívlastková	43	15
v. v. přísudková	0	0
v. v. doplňková	1	1
v. v. příslovečná příčinná	4	3
v. v. příslovečná účelová	9	2
v. v. příslovečná podmínková	2	2
v. v. příslovečná přípustková	1	0
v. v. příslovečná časová	9	7
v. v. příslovečná vlastního způsobu	2	1
v. v. příslovečná měrová	3	1
v. v. příslovečná zřetelová	0	0
v. v. příslovečná průvodních okolností	4	0
v. v. příslovečná místní	6	0

Bezpodměté větné struktury se v textu objevují pouze zřídka (např.: „*To tam tak prší?*“). K dynamičnosti textu přispívá převaha výskytu přísudků slovesných jednoduchých (např.: „*Vrchní mu beze slova nalil jakamarus.*“). Nepříliš četný je výskyt přísudků slovesných složených (např.: „*A víte o nějaké, která by si chtěla uvázat na krk pět dětí?*“). Prísudky slovesně-jmenné jsou, jako ve všech ostatních analyzovaných textech, složeny buďto z pomocného slovesa *být* a substantiva (např.: „*Jsem vdovec, pane.*“), nebo pomocného slovesa *být* a adjektiva (např.: „*Snažil jsem se ho přesvědčit, že v mém povolání je určitý stupeň drzosti a vměšování do lidského soukromí nezbytný.*“).

Tabulka č. 4: Podmětové a bezpodměté větné struktury, klasifikace přísudků I

Kritéria analýzy	Podvodník (1966)	Za Přemkem Baštýřem (1968)
Podmětová větná struktura	506	252
Bezpodmětá větná struktura	2	4
Přísudek slovesný jednoduchý	433	234
Přísudek slovesný složený	29	8
Přísudek slovesně-jmenný	45	14
Přísudek souslovný	1	0

Koordinace mezi větnými členy a vedlejšími větami není příliš frekventována, stejně jako u předchozí povídkové jednotky se však objevují komplikovanější syntaktické skupiny (např.: „*Po návratu z kanceláře uklízím, peru, vařím, dohlížím na úhlednost domácích úkolů, vysvětluji algebru, zkouším anglická, ruská a německá slovíčka, stříhám nehty, myji nádobí, vypravuji pohádky a zašívám.*“). Veškeré koordinační skupiny jsou připojeny parataktickou formou. Apoziciční vztahy v textu nezaznamenáváme.

Tabulka č. 5: Zmnožení syntaktických pozic I

Kritéria analýzy	Podvodník (1966)	Za Přemkem Baštýřem (1968)
Koordinace mezi větnými členy	20	5
Koordinace mezi vedlejšími větami	9	2
Apozice	9	0

V rozebíraném textu zaznamenáváme pětkrát polovětnou konstrukci přívlastkovou (např.: „*Mokré šlápoty mizely pod závěsem, oddělujícím bar od tančírny.*“), po jednom příkladu přechodníkovou („*Rychlým krokem prošel k východu, zanechávaje za sebou mokrou stopu.*“) a infinitivní („*Nemám na to svědomí, pane,“ pokračoval Baštýř, „utrácet peníze za pití.*“). Co se týče odlišností ve výskytu sekundárních prepozic, zaznamenáváme ve čtyřech případech spojení prostorové (např.: „*Prošel padajícím proudem vody, a než jsem se vzpamatoval z údivu, rázoval po cestě směrem do vnitřního města.“), pouze v jednom případě shledáváme spojení důvodové („*Vinou chvilkové nepozornosti řidiče nočního kropicího vozu má Praha opět o jednu rázovitou postavu méně a ztrácí další ze svých kouzelných poetických nejistot.*“). Nepravou větu vedlejší v textu nezaznamenáváme vůbec.*

Tabulka č. 6: Kondenzace textu I

Kritéria analýzy	Podvodník (1966)	Za Přemkem Baštýřem (1968)
Polovětná konstrukce přívlastková	5	5
Polovětná konstrukce infinitivní	3	1
Polovětná konstrukce přechodníková	11	1
Sekundární prepozice	5	5
Nepravá věta vedlejší	3	0

Parenteze je v textu, podobně jako u předchozí analyzované povídky, vyjádřena různou formou. Jedná se o vsuvku, která doplňuje informaci (např.: „*Velmi mě to popudilo, avšak lázeňská, jak jsem si všiml, na mne neustále významně mrkala.*“), o vsuvku, v níž vyjadřuje mluvčí své poznámky (např.: „*Přemek, vidím ho jak dnes, po těch slovech hněvem zrudl.*“) a v neposlední řadě o vsuvku mající funkci navození kontaktu (např.: „*Vypočítal jsem, že se vrchnímu vyplatí poskytnout mi sklenku lihoviny zdarma, neboť můj příchod do podniku – všiml jste si jistě, že chodím pouze do podniků bez oken – tedy můj příchod v mokré plášti vyvolá věrný dojem, že venku prší, což okamžitě vyvolá zvýšení konzumace.*“).

V rámci motivovaných odchylek je přítomna pouze elipsa. Ve třech případech zaznamenáváme elipsu celého predikátu (např.: „*Nejstarší dceru Olgu vodím do tanečních*

a nejmladšího Jarouška (vodím) do školky.“). Následující příklad vypuštění predikátu přispívá k autentičnosti postav v přímé řeči („*To tam tak prší? – Na takovou otázku, pane, vždy odpovídám: - Ne (neprší), já jsem se sprchoval.*“). Dvakrát nalézáme elipsu části složeného slovesného tvaru ve funkci predikátu (např.: „*Pootevřel jsem dveře a opatrně (jsem) nejdříve nahlédl dovnitř.*“).

Tabulka č. 7: Motivované odchylky I

Kritéria analýzy	Podvodník (1966)	Za Přemkem Baštýřem (1968)
Parenteze	20	4
Elipsa	5	5
Parcelace výpovědi	0	0
Samostatný větný člen	0	0
Motivovaná postpozice atributu shodného	0	0

3.2 Syntaktická analýza povídek z druhé etapy autorovy tvorby

V této kapitole se zabýváme texty povídek z druhé etapy autorovy tvorby. Konkrétně se jedná o povídky Fotograf a Horká neděle. V rámci analýzy obou textů povídek dokládáme výskyt jednotlivých kritérií příklady, jež jsou čerpány přímo z konkrétních povídek ze sbírky Povídky⁷⁸.

3.2.1 Povídka Fotograf

V povídce Fotograf zaznamenáváme 462 výpovědí obsažených v 330 větných celcích. Převaha výpovědí větných je značná (284). Tento fakt souvisí s tím, že četně se vyskytující útvary s přímou řečí vnímáme jako útvary nesouvětné (např.: „*Zaplatím!“ zavolal Písecký na vrchního.*“). Frekvence výskytu souvětí v poměru k větám jednoduchým je 198:111. V rámci souvětí nacházíme ve 129 případech souvětí podřadná (např.: „*Dal si jen kávu, aby měl zbystrěné smysly, až se magistra dostaví.*“). Jejich počet značně převyšuje souvětí souřadná (např.: „*Mario vstal a oblékl se.*“). Převažují souvětí o dvou větách (např.: „*To potřeboval ze všeho nejmiň, protože ho čeká cesta do Varšavy.*“).

⁷⁸ Povídka Podvodník (str. 82-93), Povídka Za Přemkem Baštýřem (str. 14-19).

Četně zastoupena jsou i souvětí o třech, respektive o více než třech větách. Nejrozsáhlejší souvětí, jež v textu nacházíme, se skládá ze sedmi vět („*Víš přece, kolikrát se Ti stává, že Ti zákazníci v lékárně dělají podobné návrhy jako kdysi já, a víš, že magistr Veleba, který mě tak sere, je pořád volný a nepřestává doufat.*“).

Mezi hlavními větami zaznamenáváme ve značné převaze poměr slučovací. V rámci všech analyzovaných povídek se nejčastěji jedná o sukcesivnost, tedy druhá věta začíná platit později než první (např.: „*Mario vzal mobil a stiskl jedničku.*“). Dále nacházíme poměr odporovací, u nějž je ve všech případech užitá spojka *ale* (např.: „*Dvakrát mu spadla, ale při třetím pokusu se v otvoru zabělal bílý růžek dopisu.*“). V jednom případě zaznamenáváme poměr stupňovací, ten se v ostatních analyzovaných povídkách nevyskytuje vůbec. Jedná se o asyndetické připojení („*Ale plešatec se pohnul. Co pohnul, hrabal se z auta ven.*“). Dále nalézáme poměr příčinný („*Dnes toho lituji, neboť jsem pochopila, že nejsi schopen lásky, ale jen a jen vášně.*“) a důsledkový (např.: „*Nová kořist se nechtěla přilepit, a tak musel vzít žvýkačku do úst a oživit ji.*“).

Vedlejší věty jsou v 55 případech uvozeny vztažnými zájmeny (např.: „*Milá Vendulo, po včerejší noci u Tebe, která se zase proměnila v noc výčitek a pláče z tvé strany a hnusného řvaní na Tebe z mé strany, jsem se rozhodl k tomu, co jsem měl udělat už dávno.*“), ve 133 případech připojeny pomocí spojkových výrazů (např.: „*Ale možné je, že vzdychne úlevně.*“). V rámci vedlejších vět převažují vedlejší věty předmětné. Zejména se jedná o vedlejší větné struktury zapojené obsahové, jež jsou připojeny spojkou *že* (např.: „*O půlnoci Písecký zjistil, že se ve svém pelechu převaluje z boku na bok a nemůže spát.*“). Četně jsou zastoupeny také vedlejší věty přívlastkové, které objasňují uvedené pojmy. Z hlediska užití spojovacích výrazů je zejména u tohoto druhu vedlejších vět nutné zmínit autorovu snahu napodobit mluvený komunikát, neboť tuto snahu dokládá častý výskyt spojovacích výrazů s hovorovým příznakem. Uvádíme příklad s tzv. absolutním *co* (např.: „*A ty řeči, co při tom vedla, nikdy neslyšel.*“). Charakteristický pro analyzovaný text je vysoký počet různých druhů vedlejších vět příslovečných. Nejčastěji se vyskytuje věta příslovečná časová. Častým užitím polyfunkční spojky *když*, která má charakter běžně mluveného jazyka, dochází k překrývání významu a obtížnému odlišení vedlejší věty příslovečné časové od příslovečné podmínkové, ta nese v případě užití spojky *když* doprovodný časový odstín⁷⁹ (např.: „*Když obálka s tichým zaševlením dopadla do jejich*

⁷⁹ GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny*, 1986, s. 387.

útroh, zhluboka se nadechl a vydechl.“ – příslovečná časová; „*Sluší ti to, když se takhle čiliš*“ – příslovečná podmínková). Velkou měrou je zastoupena také vedlejší věta příslovečná příčinná (např.: „*Ale pak to spolknul, protože ho napadlo, že ve dvou by schránku možná vytrhli.*“) a příslovečná účelová (např.: „*K původnímu viničnímu domku z opukových kamenů, který získal jeho otec, aby ukojil svou touhu mít v Praze zahrádku a pár stromů, přistavěl Mario další objekt z cihel, aby měl pokoj s krbem, a pak další z tvárnic, aby měl ateliér.*“). Méně frekventovaná je vedlejší věta podmětová (např.: „*Ale na druhé straně není divu, že ji Mario Písecký u sebe nosí.*“), příslovečná vlastního způsobu (např.: „*Jako by k té schránce donesl pytel cementu, stoupal teď do kopce lehký a téměř blažený.*“) a příslovečná měrová (např.: „*Kolikrát už to vypadalo, že ho nenávidí tak silně, že je konec všemu, a nebyl.*“). V jednom případě se setkáváme s vedlejší větou příslovečnou podmínkově-přípustkovou („*A věděl to tak určitě, že by to neodvolal, ani kdyby ho ostatní holky vedly na mučení.*“).

Dominantní jsou v analyzovaném textu podmětové větné struktury (např.: „*Blaženost netrvala dlouho.*“). Pouze v pěti případech zaznamenáváme větnou strukturu bezpodmětovou (např.: „*Byly asi tři hodiny ráno a už nepršelo.*“; „*A letos se urodilo tolik třešní!*“). Je zde tak snaha důsledně pojmenovat činitele děje. S tím také souvisí převaha slovesných jednoduchých predikátů (např.: „*Takové místečko jako starý pan Sudek si na svém stole teď v devět hodin večer udělal Mario Písecký.*“). Ty značně převažují nad přísudky slovesnými složenými (např.: „*Mario!*“ *vykřikl Písecký a teprve teď ho začala bláznivě, hltavě líbat a pak upadla do nějakých mdlob, nebo co to měla.*“) a slovesně-jmennými (např.: „*Venku byla Vendula svědkem něčeho, co ještě neviděla.*“) a přispívají tak k dynamičnosti textu. Ve dvou případech nalézáme také přísudek souslovný. V jednom případě je tvořen frazeologickým slovesným pojmenováním („*Řekne si: konečně ho mám s krku, toho kurevníka, konečně na to přišel sám, že už to mezi námi není k životu.*“), v jednom slovesným souslovím („*Tady dávej pozor na cestu,*“ *vložil ruku do tepla jejího podpaží a vedl ji pěšinou mezi keři vzhůru.*“).

Text je chudý na aspekty zmnožování syntaktických pozic, díky čemuž je více pochopitelný. Koordinace mezi větnými členy není v textu příliš frekventována, vyskytuje se však častěji než koordinace mezi vedlejšími větami. Všechny členy koordinačních skupin jsou připojeny paratakticky (např.: „*Milá Vendulko, po včerejší noci u Tebe, která se zase proměnila v noc výčitek a pláče z Tvé strany a hnusného řvaní na Tebe z mé strany, jsem se rozhodl k tomu, co jsem měl udělat už dávno*“; *Leží si v absolutní tmě poštovní*

schránky jako plochá časovaná bombička, kteřa neslyšně tiká a kteřa vybuchne, jakmile bude doručena.“). U apozice se ve čtyřech případech jedná o ztotožnění (např.: „Tenhle klín, tuhle úžlabinu šílenství, jsi celý život hledal.“), v jednom o vysvětlení („Protože kulka odražená od zídky způsobila poštovnímu řidiči čistý průstřel lýtka, Mariův obhájce JUDr. Kulič v boji o podmíněný trest neuspěl a musel se soustředit na uhájení výše trestu v dolní hranici sazby, tj. půl roku natvrdo.“).

V textu se objevují všechny typy polovětných konstrukcí, avšak v nízkém počtu. Ve dvou případech zaznamenáváme polovětnou konstrukci přívlastkovou („Když odbíjely deset a klesající mosazný válec závaží se přestal na řetízku chvět, přišla.; „Tady,“ řekl Viktor a třesoucí se rukou podal Píseckému obálku.“), ve třech případech se objevuje polovětná konstrukce přechodníková (např.: „Čekaje u přepážky, až si stoupnou na špičky a najdou v regále jeho lék, v duchu je zouval z bílých pantoflí a ponožek, svlékal je z bílých pláštěů a plátěných kalhot a věděl jistě, že taková magistra je tak čistá, sterilní a vonící, že je zbytečné, aby se myla.“). Infinitivní polovětná konstrukce se objevuje ve dvou případech („Pro Vendulu jako pro magistru v lékárně není problém zvolit správné množství správných prášků, aby to bylo zaručené.“; „Uspíšilo to mé rozhodnutí spojit svůj život se solidním člověkem, kterého si vážím a myslím, že i miluji.“). V analyzovaném textu zaznamenáváme infinitiv v různé syntaktické platnosti. Je obtížné rozlišit, zda se skutečně jedná o polovětnou konstrukci infinitivní, či je infinitiv ve formě subjektu nebo součástí složených slovesných predikátů. Sekundární prepozice zaznamenáváme v devíti případech. Vyjadřují zejména prostorové, resp. důvodové spojení (např.: „Písecký nechává svou oktávii combi na konci slepé ulice a s dvěma hliníkovými kufry v rukách musí vystoupat pěšky dobrých dvě stě metrů stezkou mezi šípkovými a bezinkovými keři.“; „Pohádala jsem se s magistrem Velebou kvůli anopyrinu.“). V úryvku nacházíme v pěti případech nepravou větu vedlejší. Jedná se o nepravé věty vedlejší vztažné větně rozvíjející (např.: „Do kopce se jí zrychlil dech, což vypadalo jako vzrušení a Píseckému to drásalo smysly jako hrubozrnný smirkový papír.“) a nepravé vedlejší věty vztažné člensky rozvíjející (např.: „Ale nebyl to dopis, byla to pohlednice, na níž stálo.“). Analyzovaný text tak patří k textům s minimálním stupněm zhuštěnosti.

Vsuvka má v analyzovaném textu funkci doplňující a vysvětlující („Byla dost obtížná a zrádná trvalo mu půl hodiny, než přišel na to, že druh muže na čtyři není ani kmet, ani pako, ale žena“).

Z motivovaných odchylek je nejvíce zastoupena elipsa, a to v 13 případech. Nejčastěji se jedná o elipsu celého predikátu (např.: „*Viktor pohlédl k poštovnímu autu a pak (pohlédl) na lesklou hlaveň.*“). V analyzovaném textu nacházíme také elipsu celého predikátu, díky níž působí dialog v přímé řeči více autenticky, nepřipraveně („*Tak pojed',*“ *řekl a podebral jí rukou loket, takže ji postavil. „Kam (mám jít)?“*). Parcelaci nalzáme pouze ve dvou případech. V obou případech je zdůraznění touto formou s ohledem na kontext velmi funkční („*Strahov. Pod Stadiony,*“ *přikázal Mario.;* „*Poštovní hovada jste! Voba!*“ *zabušil Písecký pěstí do střechy a auto odjelo.*“). Stejně jako v povídce Podvodník zaznamenáváme ve čtyřech případech motivovanou apoziopcezi (např.: „*Ale mami, říkám jí, my s panem Outratou nemluvíme, tak jak mu mám říct o ty přepravky...*“). V jednom případě nacházíme také přerývanou výpověď („*Byla by škoda... takový třešně... krásný... neočesat... pane bože... musíme, musíme...*“ *mluvila ted', jako by šla do kopce, „protože jinak... protože jinak... to sežerou... ptáci... špačci... pane bože... jak se jmenuješ, člověče!!!“*).

3.2.2 Horká neděle

V rámci 194 větných celků nacházíme celkem 256 výpovědí. Opět jsou ve značné převaze výpovědi větné (např.: „*Ale to bylo v tomto kraji normální.*“). V sedmi případech se objevuje výpověď nevětná (např.: „*Město Kladno.*“). Oproti povídkové jednotce Fotograf není tak značný rozdíl v poměru mezi jednoduchými větami a souvětími (92:102). Fakt, že se jednoduché věty a souvětí poměrně pravidelně střídají, přidává textu na dynamičnosti. Zajímavé je, že oproti analyzovanému textu povídkové jednotky Fotograf zde převažují souvětí souřadná (např.: „*Puklica se zhluboka nadechl lesního vzduchu a s bandaskou v ruce vykročil za nimi.*“) nad podřadnými (např.: „*Při snídani Věrka navrhla, že půjdou na borůvky.*“), a sice v poměru 59:43. Nejčastěji, v 57 případech, autor užívá souvětí o dvou větách (např.: „*Chvíli prováděl kroutivé cviky hlavou, aby neusnul.*“). Velkou měrou jsou zastoupena také souvětí o třech větách (např.: „*Zastavil na úpatí zalesněného kopce, kterému říkali Borůvkový vrch, a dal auto do stínu.*“). Rozsáhlejší souvětí se v textu objevují ve 12 případech. Nejrozsáhlejší souvětí v analyzovaném textu čítá pět vět („*Její hezká, hladká tvář zůstala několik vteřin beze změny a skoro se zdálo, že se mění do úsměvu, jak jsou si smích a pláč zpočátku podobné, ale pak se zkormoutila do zoufalé, křečovitě stažené škrabošky neštěstí.*“).

Tabulka č. 8: Výpovědi, věty jednoduché a souvětí II

Kritéria analýzy	Fotograf (2005)	Horká neděle (2004)
Počet větných celků	330	194
Počet výpovědí	462	252
Počet výpovědí větných	284	165
Počet výpovědí souvětých	164	80
Počet výpovědí nevětných	14	7
Počet jednoduchých vět	118	85
Počet souvětí	198	102
Souvětí souřadné	69	59
Souvětí podřadné	129	43
Souvětí o 2 větách	91	57
Souvětí o 3 větách	79	33
Více než 3 věty	28	12

Zaměříme-li se na rozdíly v rámci užití významových poměrů mezi hlavními větami, v povídce Horká neděle zaznamenáváme oproti povídce Fotograf v jednom případě poměr vylučovací („*Jestli se tomu má podrobit, a nebo rovnou přiznat, že je otcem.*“), v pěti případech se zde vyskytuje poměr důsledkový („*Jeho pes věděl, že nesmí štěkat, a tak za vrátky jen tiše, natěšeně kňučel.*“) a oproti povídkové jednotce Fotograf zde vůbec nenacházíme poměr stupňovací a příčinný. Vzhledem k rozdílnému rozsahu textů povídek zaznamenáváme vyšší frekvenci výskytu odporovacího poměru (např.: „*Obě děti už uměly plavat, ale Vojtík dělal ještě krátká zbrklá tempa jako Puklica, když byl malý a v tomhle rybníku se málem utopil.*“).

Tabulka č. 9: Poměry mezi hlavními větami II

Kritéria analýzy	Fotograf (2005)	Horká neděle (2004)
Poměr slučovací	79	56
Poměr vylučovací	0	1
Poměr vysvětlovací	0	0
Poměr odporovací	6	6
Poměr stupňovací	1	0
Poměr příčinný	1	0
Poměr důsledkový	3	5

Z hlediska vedlejších vět jsou čteně zastoupeny vedlejší věty přívlastkové (např.: „Zastavil na úpatí zalesněného kopce, kterému říkali Borůvkový vrch, a dal auto do stínu.“) a ve stejné frekvenci se vyskytují vedlejší věty příslovečné časové (např.: „Kdykoli se k ní otočil, propalovala ho očima.“). V 15 případech zaznamenáváme vedlejší věty předmětné. Ty se zde objevují s různými typy připojení. Nejčastěji (10krát) se spojkou *že* (např.: „Starý pan Lysický říkal, že taková horka nepamatuje.“), ve třech případech se spojkou *jestli* (např.: „A pak znovu přemýšlel, jestli se dá ta věc utajit.“) a dvakrát se jedná o asyndetické připojení (např.: „Ta horka jsou nebezpečná pro staré lidi,“ řekla teta a mluvilo se o tom, pro koho asi záchranka přijela.“). Různé spojovací prostředky se objevují i u dalších druhů vedlejších vět, jedná se tak o charakteristický jev analyzovaného textu. Například vedlejší větu podmínčnou zaznamenáváme se třemi spojovacími výrazy. Dvakrát se jedná o spojku *že* (např.: „Bylo jisté, že Uršula se narodila proto, aby to dělala.“), v jednom případě spojku *jestli* („Napadlo ho, jestli bude platit na holčičku nebo na chlapečka.“) a taktéž v jednom případě je použit spojovací výraz *kolik* („Puklicu napadlo,olik asi bude na dítě platit.“). Odlišnosti v rámci vedlejších vět oproti povídce Fotograf shledáváme u výskytu jedné vedlejší věty přísudkové, konkrétně se jedná o přisuzování vlastnosti názorným přirovnáním („Řidič Vojtěch Puklica jel s oběma okénky spuštěnými, ale vzduch zvenčí byl, jako by noc měla horečku.“) a dvou doplňkových (např.: „Čekali s Věrkou ve stínu olše a pozorovali děti, jak na sebe cákají.“). Co se týče vedlejších vět příslovečných, čteně je zastoupena, vedle již zmíněné vedlejší věty příslovečné časové, vedlejší věta příslovečná účelová. Zaznamenána je výhradně s konjunkcí *aby* (např.: „Chvilí prováděl kroutivé cviky hlavou, aby neusnul.“). Zřídka zaznamenáváme vedlejší větu příslovečnou příčinnou (např.: „Puklica pil pivo rovnou z lahve, protože tak si na něm nejvíc pochutnal, kouřil a díval se na svou ženu.“), příslovečnou podmínčnou (např.: „Když si mě nevemeš, budeš platit,“ odpověděla.“), příslovečnou vlastního způsobu (např.: „Puklica zavrtává otvírák do zátky a Uršula praví, jako by řekla, že koupila chleba.“) a příslovečnou měrovou (např.: „Uštkla ho tak, že jezdil do Kladna i z velkých dálek.“). V jednom případě se vyskytuje vedlejší věta příslovečná přípustková („Puklica, ačkoli už začínal šedivět, měl pořád co dělat, aby skončil v posteli sám.“). Ostatní druhy vedlejších vět se v analyzovaném textu nevyskytují vůbec.

Tabulka č. 10: Druhy vedlejších vět II

Kritéria analýzy	Fotograf (2005)	Horká neděle (2004)
Vedlejší věty vztahné	53	13
Vedlejší věty spojkové	129	66
v. v. podmětná	8	4
v. v. předmětná	61	15
v. v. přívlastková	31	17
v. v. přísudková	0	1
v. v. doplňková	0	2
v. v. příslovečná příčinná	14	4
v. v. příslovečná účelová	17	9
v. v. příslovečná podmínková	3	2
v. v. příslovečná přípustková	1	1
v. v. příslovečná časová	32	17
v. v. příslovečná vlastního způsobu	6	3
v. v. příslovečná měrová	3	3
v. v. příslovečná zřetelová	0	0
v. v. příslovečná průvodních okolností	0	0
v. v. příslovečná místní	0	0

V porovnání s rozsáhlejší analyzovanou povídkou *Fotograf* zaznamenáváme četnější výskyt bezpodmětých větných struktur. Ty se zde vyskytují v 11 případech (např.: „*Zítřka zase nebude pršet.*“). Přesto je však stále dominantní podmětová větná struktura (např.: „*Puklica usedl na bobek a dal se do česání borůvek*“). Stejně jako ve všech předchozích textech zjišťujeme na základě analýzy značnou převahu slovesných jednoduchých predikátů (např.: „*A to už se blížila půlnoc.*“). Přísudky slovesné složené se vyskytují ve 20 případech (např.: „*Zteplalou vodu z petlahve už se mu nechtělo pít.*“). Přísudky slovesně-jmenné zaznamenáváme ve 23 případech, z nichž se v 18 případech jedná o spojení příslušného tvaru slovesa *být* a adjektiva (např.: „*Věra byla tlustá.*“) a v pěti případech o spojení příslušného tvaru slovesa *být* a substantiva (např.: „*Jestli se tomu má podrobit, a nebo rovnou přiznat, že je otcem.*“). Přísudek souslovný v analyzovaném textu nenacházíme.

Tabulka č. 11: Podmětové a bezpodměté větné struktury, klasifikace přísudků II

Kritéria analýzy	Fotograf (2005)	Horká neděle (2004)
Podmětová větná struktura	715	316
Bezpodmětá větná struktura	5	11
Přísudek slovesný jednoduchý	623	284
Přísudek slovesný složený	44	20
Přísudek slovesně-jmenný	51	23
Přísudek souslovný	2	0

Koordinaci mezi větnými členy zaznamenáváme v osmi případech. V sedmi se jedná o parataktické připojení, v rámci nějž jde šestkrát o připojení substantiv (např.: „*Po paměti zacouval pod lípu, otočením klíčku zrušil světla i zvuk a vyčerpaně sklouzl z kabiny na zem.*““) a jednou o připojení adverbii („*Všechno šlo tiše a lehce, stačilo pošimrat plynový pedál a akcelerace vás přitiskla k opěradlu.*“). Užitá byla zejména spojka *a* (4krát), jednou autor užil také spojku *i* a jednou asyndetické připojení. V jednom případě jde o připojení hypotaktické („*Žena s dětmi vyrazily napřed.*“). Koordinace mezi vedlejšími větami byla užitá pouze ve dvou případech (např.: „*Děti se vrátily se zprávou, že odvezli starého pana Lysického a že ještě nebyl mrtvý.*“). Apozici zaznamenáváme pouze v jednom případě, konkrétně se jedná o vytčení („*Stálo tam malé auto, starý Fiat 500, a ve vodě plavala jakási žena.*“).

Tabulka č. 12: Zmnožení syntaktických pozic II

Kritéria analýzy	Fotograf (2005)	Horká neděle (2004)
Koordinace mezi větnými členy	31	8
Koordinace mezi vedlejšími větami	16	2
Apozice	5	1

V rámci polovětných konstrukcí zaznamenáváme pouze jednu polovětnou konstrukci přechodníkovou („*No tady jsem, tady, už jsem zase tady...“ hučel, díváje se zvířeti do očí.*“). Sekundární prepozici nacházíme také jen v jednom případě („*Když jí v osmém patře kladenského věžáku sešrouboval postel, okamžitě se na ní vyspali s takovou*

*samozřejmostí, jako by sem jeli jen kvůli tomu.“). Stejně jako u textu povídkové jednotky Fotograf zaznamenáváme nepravou větu vedlejší vztažnou větně rozvíjející („*Měly tam dusno, a tak jim nechal otevřené dveře, čímž vznikl slabý průvan.*“) a vedlejší větu vztažnou člensky rozvíjející („*Puklica si přál, aby přijela pro něj a odvezla ho do nemocnice, kde by mu dali jinou hlavu, bez toho nenažraného červa, který tam nacházel nové a nové pochoutky.*“). Oba typy se v textu vyskytly v jednom případě.*

Tabulka č. 13: Kondenzace textu II

Kritéria analýzy	Fotograf (2005)	Horká neděle (2004)
Polovětná konstrukce přívlastková	2	0
Polovětná konstrukce infinitivní	2	0
Polovětná konstrukce přechodníková	3	1
Sekundární prepozice	9	1
Nepravá věta vedlejší	5	2

Vsuvku v rozebíraném textu nenacházíme.

Z hlediska motivovaných odchylek je obsažena v pěti případech elipsa celého predikátu (např.: „*Tvář měla Věrka hezkou a povahu (měla) dobrou, až předobrou. Rozhodně lepší než (měl) on sám.*“). Se záměrem zdůraznit určité informace užil autor dvakrát parcelaci výpovědi. V jednom případě je výpověď rozčleněna do dvou větných celků („*Těšil se domů na pivo. Na piva.*“), ve druhém případě se jedná o rozčlenění na větné celky čtyři („*Na poště máš jakýsi dopis. Nechtěli mi to dát. Prý je do vlastních rukou. Od soudu z Kladna.*“).

Tabulka č. 14: Motivované odchylky II

Kritéria analýzy	Fotograf (2005)	Horká neděle (2004)
Parenteze	1	0
Elipsa	13	5
Parcelace výpovědi	2	2
Samostatný větný člen	0	0
Motivovaná postpozice atributu shodného	0	0

3.3 Komparace dvou etap autorovy tvorby

V této části práce si budeme nejprve všimnout v rámci vymezených kritérií konkrétních odlišností u textů povídkových jednotek z první etapy autorovy tvorby oproti textům povídkových jednotek z druhé etapy autorovy tvorby. Předně se zaměříme na odlišnosti v kvantitě jednotlivých kritérií s ohledem na rozdílný rozsah povídek, poté na základě zjištěných faktů vyvodíme odlišnosti v celkovém charakteru textu. Dále se zaměříme na shodné rysy, které se autorovi osvědčily a užil je tak v obou etapách své tvorby. Povídkami z první a druhé etapy autorovy tvorby máme na mysli vždy pouze konkrétní analyzované povídky.

První odlišnost nalézáme v rámci výpovědí. Co se týče počtu výpovědí ve srovnání s počtem větných celků, rozdíly mezi povídkami ze dvou etap autorovy tvorby nezaznamenáváme. Rozdíl však spatřujeme ve výrazné odlišnosti v užívání poměru mezi výpověďmi větnými a souvětnými. Zatímco u analyzovaných textů povídek z první etapy tvorby je poměr větných ku souvětným výpovědím velmi vyrovnaný (230:216), u analyzovaných textů z druhé etapy tvorby je rozdíl značný (449:244). Další odlišnost sledujeme v počtu vět v rámci souvětí. V povídkách napsaných v první etapě tvorby autor užívá více rozsáhlejších souvětí. Konkrétně zaznamenáváme 58 souvětí o více než třech větách, zatímco v povídkových jednotkách z druhé etapy tvorby, Horká neděle a Fotograf, pouze 40. I maximální počet vět v rámci souvětí je vyšší u povídek staršího data vzniku – v obou povídkových textech nacházíme souvětí o deseti větách, v textech povídek mladšího data vzniku čítá maximální počet vět v rámci souvětí sedm.

Stejný případ sledujeme u frekvence výskytu poměrů mezi hlavními větami. Konkrétně se jedná o poměr odporovací a příčinný. Opět zaznamenáváme výraznou převahu výskytu těchto poměrů u analyzovaných textů z první etapy tvorby oproti zkoumaným textům z etapy druhé. U odporovacího poměru je to v poměru 25:12, u příčinného pak 14:1. Důležité je připomenout, že rozebírané povídky z druhé etapy tvorby jsou, co se počtu větných celků týče, rozsáhlejší, a to rozdíly ještě umocňuje.

Dalším distinktivním rysem je výskyt různých druhů vedlejších vět, případně jejich odlišná frekvence. Vedlejší věta podmětá se v porovnání jednotlivých etap tvorby častěji vyskytuje u zmíněných povídek z 60. let 20. století (22:12). Zajímavý je vývoj v rámci vedlejších vět příslovečných. V povídkách z první dekády století 21. autor více užívá vedlejší věty příslovečné příčinné (18:7) a příslovečné časové (49:16), a to i s ohledem na odlišný počet větných celků. Pouze v první etapě autorovy tvorby, konkrétně u povídky

Podvodník, se také vyskytlo šest vedlejších vět příslovečných místních a čtyři vedlejší věty příslovečné průvodních okolností. Vedlejší věta přísudková se objevila pouze jednou, a sice v povídce Horká neděle.

V rámci zmnožení syntaktických pozic převažují u textů z první etapy tvorby apozice. V převážné většině se jedná o typ ztotožnění. Rozdíl ve frekvenci výskytu koordinace mezi větnými členy a vedlejšími větami vzhledem k odlišnému rozsahu textů nezaznamenáváme, všímáme si však, že u povídkových textů z první etapy tvorby se jedná o komplikovanější syntaktické skupiny.

Nejvýraznější rozdíly zaznamenáváme z hlediska kondenzace textu. Například všechny typy polovětných konstrukcí jsme zaznamenali převážně v povídkových textech první etapy tvorby. Jejich výskyt značně převyšuje zastoupení těchto konstrukcí v etapě druhé. A sice v následujících poměrech – přívlastkové 10:2, infinitivní 4:2 a přechodníkové 12:4. Opět je zde důležité připomenout, že povídky staršího data vzniku jsou méně rozsáhlé, a tudíž jsou rozdíly ještě výraznější. S ohledem na tuto informaci značně převažuje v povídkových textech z minulého století také výskyt sekundárních prepozic.

Podobný rozdíl nacházíme také u výskytu parenteze. V textech minulého století užívá autor vsuvku 24krát, z toho ve 20 případech ji zaznamenáváme v povídce Podvodník. V analyzovaných textech z následující etapy vsuvku zaznamenáváme pouze v jednom případě.

Posledním rysem, jenž odlišuje analyzované texty jednotlivých etap autorovy tvorby, je výskyt parcelace výpovědi. Zaznamenáváme ji pouze u povídek Horká neděle a Fotograf, tedy v etapě druhé.

Výskyt ostatních kritérií se s ohledem na odlišný rozsah povídek v rámci dvou období autorovy tvorby kvantitativně příliš neliší.

Autorův vývoj mezi jednotlivými etapami sledujeme tedy zejména v rozdílné míře kondenzace textu. V textech mladšího data vzniku téměř nezaznamenáváme polovětné konstrukce. K jednoduchosti přispívá také nižší počet souvětných výpovědí a rozsáhlejších souvětí. Domníváme se, že autorovým záměrem bylo ještě více zjednodušit své texty a koncipovat je z hlediska syntaktické stránky co nejvíce srozumitelně. V textech povídek z prvního desetiletí tohoto století také autor častěji střídal věty jednoduché a souvětí. Tím dosáhl větší dynamičnosti textu. Co se týče rozdílností při volbě užití druhů vedlejších vět,

poměrů mezi větami hlavními a jejich frekvence, domníváme se, že se jedná pouze o odlišnosti způsobené specifícností příběhů jednotlivých povídek.

Mezi obecně platné rysy ve všech analyzovaných povídkách bez ohledu na období vzniku textů řadíme převažující výskyt slučovacího poměru. Fakt, že se v rozebíraných textech vůbec neobjevuje poměr vylučovací, přisuzujeme tomu, že autor nechává prostor pro čtenářovu vlastní konkretizaci díla a necítí potřebu něco vysvětlovat. V rámci odporovacího poměru zaznamenáváme v obou obdobích tvorby značnou převahu užití spojky *ale*. V prvním období tvorby ji zaznamenáváme 18krát, v následující etapě tvorby je užitá ve všech 12 případech.

Dále sem řadíme převahu v užívání vedlejších vět spojkových. Ta koresponduje s nejméně frekventovanějším výskytem vedlejších vět předmětných, které jsou připojeny právě spojkami. Charakteristickým rysem všech analyzovaných povídek je různost volby spojovacích prostředků při připojení vedlejších vět. Například vedlejší věty podmětné jsou připojeny čtyřmi různými spojovacími výrazy (*že, aby, jestli, kolik*), vedlejší věty předmětné zaznamenáváme dokonce s pěti typy spojovacích prostředků (*že, kdo, jak, aby, jestli*) a jednou autor užil asyndetické připojení.

Shodu sledujeme také v převaze jednoduchých slovesných predikátů, ty přidávají textu na dynamičnost. Díky dominanci podmětových větných struktur je důsledně vyjádřen a pojmenován činitel děje.

Autor se ve všech analyzovaných textech vyhnul odchýlkám od pravidelné větné stavby. Vzhledem k tomu, že se svého času věnoval učitelství českého jazyka, byl si při psaní vědom, jak by nemotivované odchylky mohly text narušit. Autenticity postav docílil ve všech textech například volbou spojovacích prostředků s charakterem běžně mluveného jazyka. Zaznamenána byla polyfunkční spojka *když* nebo tzv. absolutní *co*. K důvěryhodnosti dialogu postav přispěla také elipsa predikátu v přímé řeči.

Pro větší přehlednost při porovnávání frekvence výskytu jednotlivých jevů dvou etap autorovy tvorby přikládáme následující tabulku:

Tabulka č. 15: Součet všech kritérií analýzy

Kritéria analýzy	Podvodník (1966), Za Přemkem Baštýřem (1968)	Fotograf (2005), Horká neděle (2004)	Celkem
Počet větných celků	374	524	898
Počet výpovědí	456	714	1 170
Počet výpovědí větných	230	449	679
Počet výpovědí souvětných	216	244	460
Počet výpovědí nevětných	10	21	31
Počet jednoduchých vět	126	203	329
Počet souvětí	238	300	538
Souvětí souřadné	113	128	241
Souvětí podřadné	125	172	297
Souvětí o 2 větách	99	148	247
Souvětí o 3 větách	81	112	193
Více než 3 věty	58	40	98
Poměr slučovací	85	135	220
Poměr vylučovací	0	1	1
Poměr vysvětlovací	0	0	0
Poměr odporovací	25	12	37
Poměr stupňovací	0	1	1
Poměr příčinný	14	1	15
Poměr důsledkový	7	8	15
Vedlejší věty vztahné	54	66	120
Vedlejší věty spojkové	187	195	382
v. v. podmětná	22	12	34
v. v. předmětná	100	76	176
v. v. přívlastková	58	48	106
v. v. přísudková	0	1	1
v. v. doplňková	2	2	4

v. v. příslovečná příčinná	7	18	25
v. v. příslovečná účelová	11	26	37
v. v. příslovečná podmínková	4	5	9
v. v. příslovečná přípustková	1	2	3
v. v. příslovečná časová	16	49	65
v. v. příslovečná vlastního způsobu	3	9	12
v. v. příslovečná měrová	4	6	10
v. v. příslovečná zřetelová	0	0	0
v. v. příslovečná průvodních okolností	4	0	4
v. v. příslovečná místní	6	0	6
Podměťová větná struktura	758	1 031	1 789
Bezpodměťá větná struktura	6	16	22
Přísudek slovesný jednoduchý	667	907	1 574
Přísudek slovesný složený	37	64	101
Přísudek slovesně-jmenný	59	74	133
Přísudek souslovný	1	2	3
Koordinace mezi větnými členy	25	39	64
Koordinace mezi vedlejšími větami	11	18	29
Apozice	9	6	15
Polovětná konstrukce přívlastková	10	2	12
Polovětná konstrukce infinitivní	4	2	6
Polovětná konstrukce přechodníková	12	4	16
Sekundární prepozice	10	10	20
Nepravá věta vedlejší	3	7	10
Nemotivované odchylky	0	0	0
Parenteze	24	1	25
Elipsa	10	18	28
Parcelace výpovědi	0	4	4
Samostatný větný člen	0	0	0
Motivovaná postpozice atributu shodného	0	0	0

Závěr

V předložené práci jsme se zabývali syntaktickou charakteristikou povídkových textů Zdeňka Svěráka. Analyzovali jsme povídky ze dvou etap autorovy tvorby. Konkrétně povídky *Za Přemkem Baštýřem* a *Podvodník*, jež spadají do 60. let 20. století, a povídky *Horká neděle* a *Fotograf* z prvního desetiletí století 21. Analyzované texty zahrnovaly celkem 898 větných celků.

V kapitole teoretická východiska jsme stručně představili charakteristiku uměleckého stylu a konkrétně povídkového žánru. Samostatné kapitoly jsme věnovali také životu a dílu Zdeňka Svěráka. Zevrubněji jsme se pak zaměřili na popis jednotlivých kritérií analýzy.

Ve vlastní části jsme shrnuli výsledky syntaktické analýzy dle předem určených kritérií, pokusili jsme se popsat jejich funkci v analyzovaném textu a na závěr jsme zjišťovali, zda došlo z hlediska skladby u povídek napsaných v druhé etapě autorovy tvorby k nějakému vývoji oproti povídkám napsaným v etapě první.

V úvodu práce jsme si stanovili několik hypotéz. Předpoklad dominance podmětové větné struktury se analýzou textů skutečně potvrdil. V součtu všech rozebíraných povídek jsme zaznamenali pouze 22 bezpodmětých větných struktur v poměru k 1 789 podmětovým. Dalším předpokladem byla převaha slučovacího poměru v rámci poměrů mezi hlavními větami. Celkem jsme jej zaznamenali v 220 případech. Vzhledem k tomu, že druhý nejvíce frekventovaný poměr, odporovací, byl zaznamenán v 37 případech, byla tato hypotéza rovněž potvrzena. Převaha všech zmíněných kritérií je značná jak u celkového součtu, tak i v rámci jednotlivých povídkových jednotek. Poslední hypotézou týkající se shodně všech analyzovaných povídek byl předpoklad vysoké frekvence slovesných jednoduchých predikátů. Toto tvrzení se zaznamenáním 1 574 slovesných jednoduchých predikátů potvrdilo.

Byla potvrzena také hypotéza vycházející ze čtenářské zkušenosti. Texty povídek z první etapy autorovy tvorby jsou skutečně více kondenzované oproti textům z etapy následující. Konkrétně jsme zjistili značnou převahu výskytu všech typů polovětných konstrukcí (26:8). S ohledem na odlišný rozsah textů povídek převažuje také výskyt sekundárních prepozic. Veškeré hypotézy se nám potvrdily.

Vzhledem k bohatosti analyzovaného materiálu by byl taktéž zajímavý pohled na texty povídek z hlediska nadvětné syntaxe či z hlediska výběru lexikálních prostředků.

Resumé

The theme of this thesis is The syntactic description of an artistic text of Zdeněk Svěrák. This work is divided into three main parts. The first part deals with the life and work of Zdeněk Svěrák, art style and criteria of syntactic analysis. In the second part there are described methods and goals of this thesis. The own part deals with syntactic analysis of text of selected short stories. The subjects of syntactic analysis are four short stories called Podvodník, Za Přemkem Baštýřem, Horká neděle a Fotograf. These stories include 898 sentence units. The basic criteria of this analysis are e.g. the issue of the sentence and testimony, or means of condensing text. It is monitored, whether there is a progression and changes in the author's individual style in the various stages of the Svěrák's creation. The syntactic description of an artistic text of Zdeněk Svěrák is illustrated by tables with quantitative data. At the end of the thesis there are verified hypotheses.

It was find out that texts of short stories from the first stage of Svěrák's creation are more condensed than short stories from the second stage. The main difference is in the frequency of usage of half-sentence construction. On the contrary, a superiority of merging ratio, verbalsimple predicates and subject-based sentence structures is common for both stages of Svěrák's creation.

Seznam literatury

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 9788072354139.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV, 2003. Jazykověda (Institut sociálních vztahů). ISBN 80-86642-00-3.

ČERMÁKOVÁ, Dana. *Fenomén Zdeněk Svěrák*. Druhé doplněné vydání. Praha: Imagination of People, 2012. Portréty (Imagination of People). ISBN 978-80-87685-04-4.

DANEŠ, František, HLAVSA, Zdeněk a kol. *Mluvnice češtiny 3*. Vydání první. Praha: Academia, 1987.

DOLEŽEL, Lubomír. *O stylu moderní české prózy: výstavba textu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. Studie a prameny.

GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ, ed. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-980-5.

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba spisovné češtiny: Vysokoškol.učebnice pro stud.filoz.fak.stud.oborů 73-21-8*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. Velká řada (Votobia). ISBN 8071982814.

HRBÁČEK, Josef. *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Trizonia, 1995. Jazykové příručky (Trizonia). ISBN 8085573512.

HUBÁČEK, Josef. *Učebnice stylistiky pro posluchače pedagogických fakult, studenty učitelství v 1. - 4. ročníku základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

CHLOUPEK, Jan. *Stylistika češtiny: národní vysokoškolská učebnice pro studenty filozofických a pedagogických fakult studijního oboru 73-11-8 Český jazyk a literatura (v kombinaci s jiným jaz.)*. Praha: SPN, 1991. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-04-23302-3.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 9788021049734.

PAVERA, Libor a František VŠETIČKA. *Lexikon literárních pojmů*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, 422 s. ISBN 80-718-2124-1.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Povídky*. Praha: Fragment, 2008. 106 s. ISBN 978-80-253-0761-8.

SVĚRÁK, Zdeněk. *Nové povídky*. 1. vyd. Ilustrace Jaroslav Weigel. Praha: Fragment, 2011, 118 s. ISBN 978-802-5312-339.

VAŇKOVÁ, Jana a Jana VEJVODOVÁ. Soubor úkolů k syntaktické analýze textů I. 2. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2004. ISBN 8070433256.

Elektronické zdroje:

HEJKALOVÁ Markéta, Recenze: *Zdeněk Svěrák – Povídky* [online]. 22. 11. 2008. [cit. 28. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1433112-recenze-zdenek-sverak-povidky>

Vladimír NOVOTNÝ a Michal PŘIBÁŇ. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 3. 4. 2017].

Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=981&hl=svěrák+>

Časopisecké články:

MRÁZEK, Ondřej. Svěrák chytí, svírá a nepustí. *Mladá fronta plus: týdeník pro lidi s názorem*, 23. 11. 2008, roč. 2008, č. 48, s. 62-63. ISSN 1214-4746.

Dokumenty:

Tatínek, [dokumentární film]. Režie Jan Svěrák, Česko, Bontonfilm, 2004.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 : Výpovědi, věty jednoduché a souvětí I	31
Tabulka č. 2: Poměry mezi hlavními větami I	32
Tabulka č. 3: Druhy vedlejších vět I	33
Tabulka č. 4: Podmětové a bezpodměté větné struktury, klasifikace přísudků I	34
Tabulka č. 5: Zmnožení syntaktických pozic I	34
Tabulka č. 6: Kondenzace textu I	35
Tabulka č. 7: Motivované odchylky I	36
Tabulka č. 8: Výpovědi, věty jednoduché a souvětí II	41
Tabulka č. 9: Poměry mezi hlavními větami II	41
Tabulka č. 10: Druhy vedlejších vět II	43
Tabulka č. 11: Podmětové a bezpodměté větné struktury, klasifikace přísudků II	44
Tabulka č. 12: Zmnožení syntaktických pozic II	44
Tabulka č. 13: Kondenzace textu II	45
Tabulka č. 14: Motivované odchylky II	45
Tabulka č. 15: Součet všech kritérií analýzy	49